KATRINEBERGIN KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS

Vantaan kaupunki 2023
Asemakaavoitus
Kielotie 28
01300 Vantaa

Tekijät
Elina Ekroos
Noora Laak

Taitto
Noora Laak

Kuvat
Noora Laak, Vantaan kaupunginmuseon kuva-arkisto (VKM), Museovirasto (MV) sekä arkistolähteitä. Tarkat kuvaajatiedot merkitty kuvateksteihin.

KANSIKUVA Katrinebergin kartanon sisääntuloväylä noin 1930-luvulla. VKM.
TAKAKANSI Lehmiä laiduntamassa Katriinan sairaalan edustalla. Ari Yrjänä, 1960-luku. VKM.

SISÄLLYS

5 Johdanto
- 5 Tehtävä ja kohde
- 7 Perustiedot ja kaavatilanne
- 9 Suojelutilanne

13 Seutulan kylä Vantaalla
- 13 Seutulan kylän vaiheet
- 25 Seutula osana Helsingin pitäjän alueen maanviljely- ja kartanokulttuuria

29 Katrineberg osana Seutulaa
- 29 Katrinebergin kartanon vaiheet
- 33 Uusia toimintoja 1950-luvulta eteenpäin
- 35 Katriinan alueen rakentuminen

43 Nykytilan kuvaus
- 43 Alueen rakennuskanta
- 63 Kyläkuva
- 65 Maisemarakenne

73 Johtopäätökset

75 Lähteet

Ortoilmakuva tarkastelualueesta vuodelta 2021; alueen halkaisee itä-länsisuunnassa Katriinantie ja alue rajautuu lännessä Riipiläntiehen sekä etelässä Vantaanjokeen. VKP.

1. JOHDANTO

1.1. TEHTÄVÄ JA KOHDE

Katrinebergin kulttuuriympäristöselvitys laadittiin alueen tulevaisuutta viitoittavan kehityskuvan taustatiedoiksi kokoamaan yhteen tarkastelualueen kulttuurihistorialliset ja maisemalliset arvot. Tarkastelualue sijoittuu Luoteis-Vantaalle, Seutulan kaupunginosaan. Tarkastelualueen keskuksen muodostaa Katrinebergin kartanon ja Katriinan sairaalan rakennettu ympäristö sekä niitä ympäröivä kulttuurimaisema.

Seutulan kylän tunnettu historia palautuu keskiajalle ja kylän kantatalot sijaitsevat edelleen osapuilleen tuon aikaisilla sijoillaan. Suurimmat muutokset kylämaisema on käynyt läpi 1900-luvun jälkipuolella, kun kaupungin omistukseensa hankkiman Katrinebergin kartanon kainaloon rakennettiin kunnalliskoti, ja hieman myöhemmin myös päiväkoti, lastenkoti ja koulu. Tarkastelualueella sijaitsee joitakin jo suojeltuja rakennuksia sekä muita arvokkaiksi todettuja rakennuksia. Alueella on lisäksi useita muinaisjäännöksiä, pääasiassa keskiaikaisia asuintontteja.

Seutulan ja Katrinebergin aluetta on tutkittu aiemmin eri näkökulmista. Selvitysten ja tutkimusten keskeiset tulokset on pyritty hyödyntämään tässä työssä. Helsingin pitäjä -julkaisusarjassa on ilmestynyt useita aiheen kannalta hyödyllisiä artikkeleita; erityisesti vuoden 2010 vuosikirja, jonka artikkelit käsittelivät Katrinebergin kartanoa, Katriinan sairaalan alkutaivalta sekä kaupungin viljelytoimintaa, oli kullan arvoinen. Kaupungin teettämä selvitys kartanon puutarhan historiasta oli erittäin hyödyllinen kartanon pihapiirin muutosvaiheita kartoittaessa. Vantaan kulttuurimaisemaselvitys puolestaan auttoi perehtymään ja vertaamaan maaseutumaisia kulttuurimaisemia keskenään.

Tärkeimmät työssä käytetyt arkistot olivat Kansallisarkiston karttakokoelma, käytännössä maanmittaushallituksen historiallinen kartasto, Kansalliskirjaston digitoidut vanhat sanomalehdet sekä Vantaan kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Nykytilan kartoittamiseksi kohteeseen on tehty kenttäkatselmus heinäkuussa 2022, jonka suorittivat arkkitehti Noora Laak ja maisema-arkkitehti Elina Ekroos.

Selvityksen ensimmäisessä luvussa käsitellään kohdealueen perustiedot, kaavatilanne sekä suojelutilanne. Toinen luku keskittyy taustoittamaan Seutulan kylän vaiheita ja sen asemaa vanhan vantaalaisen asutuksen joukossa. Kolmas luku keskittyy Katriinan alueeseen ja Katrinebergin kartanoon. Luvussa käsitellään alueen käyttöhistoria sekä rakentumisen vaiheet. Neljännessä luvussa esitellään alueen nykytilanne sekä avainrakennusten sekä maiseman osalta. Viides luku pitää sisällään selvityksen yhteenvedon. Lopussa on lähdeluettelo.

Tarkastelualueen sijainti Länsi-Vantaalla.

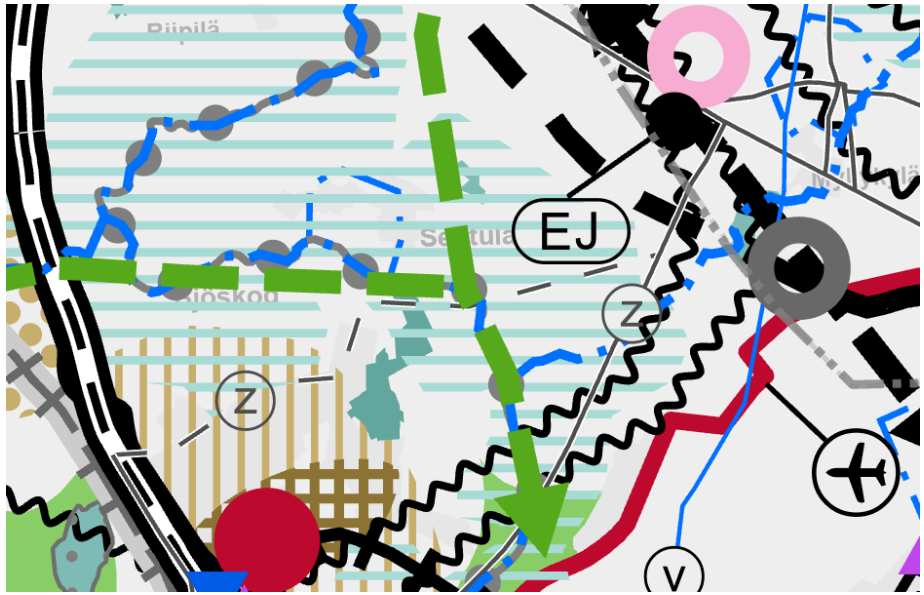

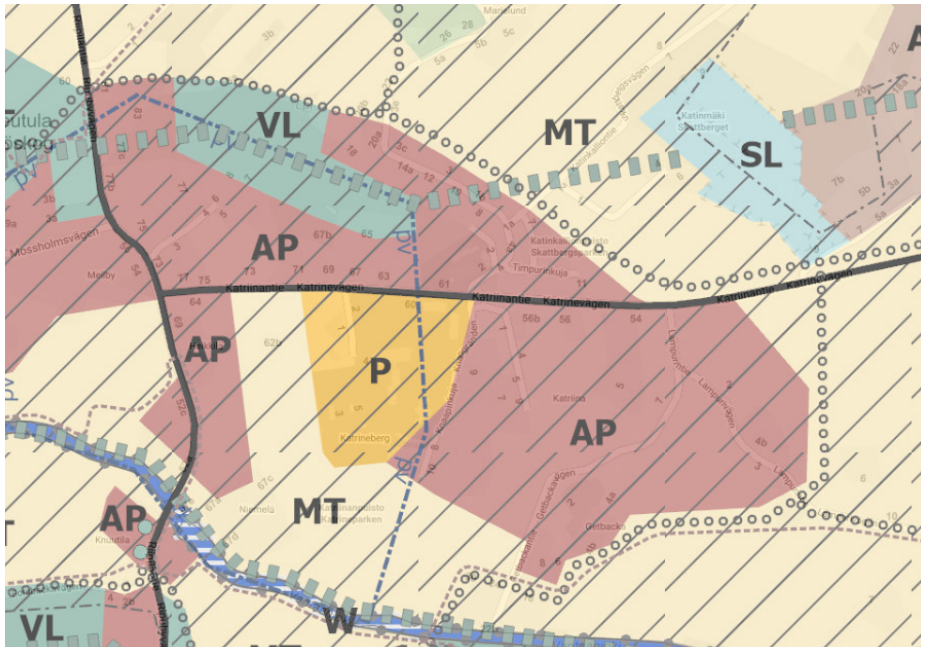

Yllä: Karttaote tarkastelualueella voimassaolevien asemaakaavojen yhdistelmästä. Katriinantien eteläpuolella on voimassa asemakaava 330100, koillisessa asemakaava 330300 vuodelta 1991 sekä sen länsipuolella Tammirinteen vastaanottokodin ja virkistysalueen käsittävä asemakaava 001969 vuodelta 2008. VKP.

Oikealla ylhäällä: Ote Uusimaa 2050 -maakuntakaavojen yhdistelmästä. Tarkastelualueen poikki kulkee Luukki-Seutula-Metsäkylä -viheryhteystarve. Vaalean vihreä vaakarasteri osoittaa valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen rajauksen. UKP.

Oikealla: Ote Vantaan yleiskaavasta 2020. VKP.

1.2. PERUSTIEDOT JA KAAVATILANNE

Alueen sijainti
Selvityksen tarkastelualue sijaitsee Luoteis-Vantaalla, Seutulan kaupunginosan itäosassa, Katriinantien ympäristössä. Keskeinen tarkastelualue rajautuu lännessä Riipiläntiehen, etelässä Vantaanjokeen, idässä Katinmäkeen ja pohjoisessa Katriinan alueen pohjoispuolisiin peltoaukeisiin. Katriinantie halkaisee tarkastelualueen itä-länsi-suunnassa.

Laajuus
Kulttuuriympäristöselvityksen keskeinen tarkastelualue rajautuu kehityskuvan käsittämään, noin 120 hehtaarin alueeseen, mutta tätä laajempi alue – usein koko Seutulan kylä tai laajempi maisemallinen kokonaisuus, on tarkoituksenmukainen tarkastelulaajuus.

Maanomistus
Alueella on Vantaan kaupungin maanomistusta sekä yksityistä maanomistusta.

Maakuntakaava
Maakuntakaavassa (Uusimaa-kaava 2050) tarkastelualue on merkitty kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeäksi alueeksi (vaaleansininen raidoitus), ja se lukeutuu kokonaisuudessaan valtakunnallisesti merkittävään maisema-alueeseen Vantaanjokilaakson viljelymaisema sekä rajaukseltaan laajempaan maakunnallisesti arvokkaaseen kulttuuriympäristöön Vantaanjokilaakson maisema-alue. Vantaanjoki on varustettu merkinnällä ”vedenhankinnan kannalta arvokas pintavesialue” sekä Natura-alueen merkinnällä. Tarkastelualueen poikki pohjois-eteläsuunnassa on merkitty viheryhteystarve (Luukki-Seutula-Metsäkylä), joka ei kuitenkaan osoita yhteyden tarkkaa sijaintia. Seutulan pohjavesialue ulottuu osin tarkastelualueelle.

Yleiskaava
Yleiskaavassa 2020 tarkastelualue koostuu palveluiden (P) alueesta, jolla sairaala ja kartano sijaitsevat. Katriinantien etelä- ja pohjoispuolelle on osoitettu pientalovaltaista asuinaluetta (AP). Tarkastelualuetta ympäröivät peltoalat on varustettu merkinnällä MT, maatalousvaltainen alue. Alueelle on merkitty lisäksi ohjeellisia ulkoilureittejä sekä ekologiset viheryhteydet itä-länsi-suunnassa tarkastelualueen pohjoisosaan sekä Vantaanjoen myötäisesti. Koko tarkastelualue on merkitty vinoviivarasterilla, joka merkitsee maakuntakaavassa osoitettuja valtakunnallisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittäviä maisema-alueita. Kulttuurihistorialliset arvot on kuvattu tarkemmin yleiskaavan oikeusvaikutteisella liitekartalla.

Asemakaavoitus
Tarkastelualueella on voimassa kolme asemakaavaa. Suurin osa kehityskuvan tarkastelualueesta on asemakaavoittamatonta.
Asemakaavoista vanhin (330100, 1979) käsittää alueen Katriinantien eteläpuolella: siinä kartanon, sairaalan, koulun ja päiväkodin käsittävä korttelialue on varustettu yleisten rakennusten merkinnöillä Y, YS ja YO. Alueen itäosassa on asuntorakennusten (A) korttelialue. Maa-ala kartanon ja Vantaanjoen välillä on varattu puistoksi (VP).
Katriinantien pohjoispuolelle laadittiin vuonna 1991 asemakaava 330300 pientalojen rakentamiseksi sairaalahenkilökunnan tarpeisiin. Vuonna 2008 laadittiin asemakaava 001969 Tammirinteen vastaanottokodin laajentamiseksi.

Suojeltu rakennus
Rakennusperintö-kohde
Muinais-jäännös
Arvokas kylämaisema
Maisemallisesti arvokas alue
Historiallinen tielinja

1.3. SUOJELUTILANNE

Valtakunnallisesti merkittävä maisema-alue
Katrinebergin tarkastelualue sisältyy kokonaisuudessaan valtakunnallisesti arvokkaaseen maisema-alueeseen ”Vantaanjokilaakson viljelymaisema”, joka ulottuu pitkin jokea Riipilästä aina Helsingin Siltamäkeen.

Jokilaakson viljelymaisema on edustava esimerkki eteläisen Suomen pitkän kartano- ja viljelyhistoriaan synnyttämistä maatalousmaisemista. Alueen perinteisen viljelymaiseman katsotaan säilyneen pääkaupunkiseudun kasvun paineessa hyvin. Maisema-alueella on useita merkittäviä kulttuuriympäristökohteita, luonnonsuojelu- ja virkistysalueita sekä maatalouskäytössä säilyneitä yhtenäisiä peltoaloja.[1]

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Kehityskuvan tarkastelualue kuuluu kokonaisuudessaan maakunnallisesti arvokkaaseen ”Vantaanjoen maisema-alue” -kokonaisuuteen, joka on rajaukseltaan hieman valtakunnallisesti merkittävää maisema-aluetta laajempi.

Monipuoliseen maisema-alueeseen nivoutuu paljon kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaita elementtejä, joista tarkastelualueen osalta relevantteja ovat kivikautinen asutus, keskiaikainen kyläasutus ja -rakenne, edustava maatalorakentaminen sekä kartanokulttuuri. Alueen erityispiirteenä on jokilaakson kumpuileva, yhtenäisenä säilynyt kulttuurimaisema ja laajat viljelyaukeat.

Suojellut rakennukset
Katrinebergin kartano, sen aitta- ja navettarakennus sekä Tammirinteen vastaanottokodin vanha osa on suojeltu asemakaavalla.

Inventoidut rakennukset
Tarkastelualueella on runsaasti inventoituja, paikallisesti arvokkaaksi todettuja rakennuksia. Ne on esitetty viereisen sivun kaaviossa ja siihen liittyvässä taulukossa sivulla 10.

Muinaisjäännökset
Alueella sijaitsee useita muinaisjäännöksiä, jotka on esitetty karttakaaviossa sivulla 8 ja 11. Muinaisjäännöksistä suurin osa on historiallisen ajan kylätontteja, mutta Getbackassa ja Koivumäessä on säilynyt jäänteitä myös kivikautisesta asutuksesta.

Historialliset tielinjaukset
Katriinantieltä Getbackaan johtava tie, Katriinantie tarkastelualueen osalta sekä Riipiläntien osuus Katriinantiestä pohjoiseen on merkitty Vantaan kaupunginmuseon inventoinnissa paikallisesti merkittäviksi (R2). Karttahavainnoista päätellen kaikki tieosuudet ovat peräisin viimeistään 1700-luvulta.

1 Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus 2021.

Nro.	Luokitus	Rakennusvuosi	Rakennuksen nimi	Osoite	Rakennusnumero
1	SR	1935	Katrinebergin kartanon navetta	Katriinantie 1	1019494564
2	SR	1836	Katrinebergin kartanon aitta	Katriinankuja 5	101949465D
3	SR	1790-1800	Katrinebergin kartanon päärakennus	Katriinankuja 5	101949463B
4	SR	1900-luvun alku	Katrinebergin kartanon maakellari	Katriinankuja 5	100190
5	RP	1979	Katriinan sairaala, A-osa	Katriinankuja 5	101968073N
6	RP	1959	Katriinan sairaala, B-osa	Katriinankuja 5	1019494608
7	RP	1959	Sairaalan huoltorakennus	Knaapinkuja 5	1019494619
8	RP	1959	Sairaalan henkilökunnan asuinrakennus	Knaapinkuja 5	101949462A
9	V	1971	Seutulan päiväkoti	Katriinankuja 5	101949464C
10	V	1969	Seutulan koulu	Katriinantie 60	1019494575
11	SR	1962 (vanha osa)	Tammirinteen vastaanottokoti	Tammirinteentie 2	101968098F
12	RP	1925	Seutulan VPK-talo	Katriinantie 71	1004906606
13	RP	1905	Heikkilä, päärakennus	Katriinantie 64	100470984F
14	RP	1936	Heikkilä, navetta	Katriinantie 64	100470987K
15	RP	1932	Eklundin kauppa	Riipiläntie 71	100481256U
16	RP	1932	Eklundin kaupan talousrakennus	Riipiläntie 71	1004710044
17	RP	1916	”Collinin talo”, Framstuga, päärakennus	Riipiläntie 77	100481274D
18	RP	1900-luvun alkupuoli	Framstuga, talousrakennus	Riipiläntie 77	100481273C

SR: suojeltu rakennus

RP: rakennusperintökohde

V: vaatimattomat suojeluarvot

Nimi	Tyyppi	Tarkenne	Ajoitus	Tunnus
Meilby (Seutula)	Asuinpaikat, kyläpaikat	Säteri	Historiallinen	1000001764
Meilby (Seutula)	Asuinpaikat, kyläpaikat	Kylätontti, Marttilan tontti	Historiallinen	1000001763
Meilby (Seutula), Knapbacka	Asuinpaikat, kyläpaikat	Kylätontti	Historiallinen	1000001762
Meilby, Yvjas	Asuinpaikat, kyläpaikat	Kylätontti	Historiallinen	1000001761
Getbacka	Asuinpaikat		Kivikautinen	92010056
Meilby (Seutula), Getbacka	Asuinpaikat, kyläpaikat	Kylätontti	Historiallinen	1000001760
Koivumäki	Asuinpaikat		Kivikautinen	1000032476

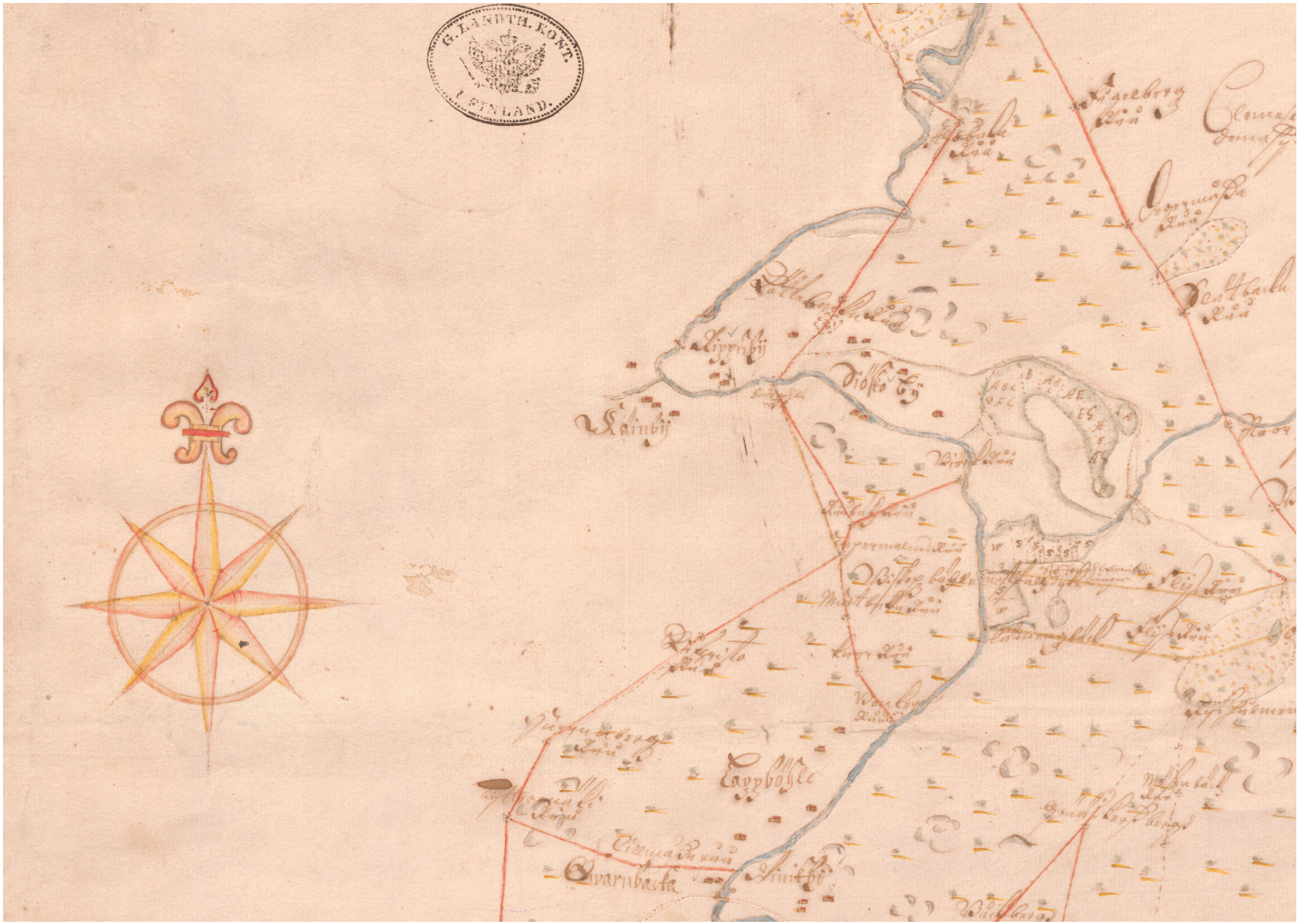

Samuel Brotheruksen Helsingin pitäjästä vuonna 1699 laatima kartta on varhaisin säilynyt karttaesitys Seutulan kylästä. KA.

2. SEUTULAN KYLÄ VANTAALLA

2.1. SEUTULAN KYLÄN VAIHEET

Esihistoria
Seutulan asutushistoria ulottuu kivikaudelle asti. Tuolloin merenpinta oli jääkauden jäljiltä noin 35 metriä nykyistä korkeammalla ja Vantaanjoen laakso oli merenlahtea. Sen rannoille oli asettunut asumaan hylkeenmetsästyksestä elänyt metsästäjä-keräilijäyhteisö ja tiheimmillään Seutulan-Riipilän alueen kivikautinen asutus on nykytiedon mukaan ollut myöhäismesoliittisella kaudella, 6000–5000 eaa. välisenä aikana.[2] Alueelta tehdyt kivikautiset esinelöydöt ovat pääosin tältä ajanjaksolta, kuten kourutaltat Katrinebergistä, mutta myös myöhemmältä nuorakeraamiselta kaudelta (3200–2300 eaa.) Getbackassa, josta on löydetty mm. vasarakirveitä.[3]

Nuorakeraamisella kaudella merenranta oli maankohoamisen myötä siirtynyt jo huomattavasti etelämmäksi, mutta Vantaanjokilaakson etelärinteet ja rantaniityt tarjosivat hyvän ympäristön nuorakeraamiseen kulttuuriin liittyville pysyvämmälle asumiselle ja uuden talousmuodon – viljelyn ja karjanpidon – kokeiluille.

Rauta- ja pronssikaudella asutus Uudenmaan alueella koostui pienialaisista asumisyksiköistä ja kausiasumisesta. Kepsu arvelee, että huolimatta alueen viljelyyn sopivasta ilmastosta, rannikko luettiin virolaisten ja hämäläisten nautinta-alueeksi suurempien asutuskeskuksien sijoittuessa Vanajan Hämeeseen ja Varsinaissuomeen, eikä alueelle näin syntynyt laajamittaisempaa, pysyvää asutusta.[4]

Keskiaika
Tiedot nykyisen Vantaan alueen vakiintuneemman asuttamisen vaiheista ja ajankohdasta ovat tarkentuneet ja Helsingin pitäjän keskiaikaa tutkinut Tapio Salminen ajoittaa Uudenmaan rannikon ja Helsingin pitäjän ruotsalaisen kolonisaatioasutuksen 1200- ja 1300-lukujen vaihteeseen.[5] Pitäjän pohjoisempiin osiin, tuolloisiin erämaihin, siirtolaiset asettuivat aikaisintaan 1300-luvun lopulla.[6] Uudenmaan asutus- ja nimistöhistoriaa tutkineen Saulo Kepsun mukaan sekä läntisellä että itäisellä Uudellamaalla oli 1000-1300-luvuilla alueelle levinnyttä vanhempaa suomalaisasutusta (varsinaissuomalaisia ja hämäläisiä), mutta Uudenmaan keskiosan jokisuissa ja Helsingin pitäjän alueella nimistö on voittopuolisesti nuorempaa ruotsalaista alkuperää, mikä viittaa varhaisen suomalaisasutuksen vähäisyyteen.[7]
Ensimmäiset kirjalliset tiedot kylistä Helsingin pitäjässä, johon Vantaan nykyinen alue keskiajalla kuului, ovat säilyneet 1300-luvulta, mutta pääosa kylistä ilmestyy asiakirjoihin vasta 1400- tai 1500-luvun alussa. Helsingin pitäjän kyläjako ja niiden nimet olivat vakiintuneet jo 1500-luvulle tultaessa.[8]

Kepsun arvion mukaan Seutula ja Riipilä ovat todennäköisesti aiemmin muodostaneet yhden kylän, Riipilän ollessa emäkylä. Samaan laajaan, vanhaan suurjakokuntaan ovat mahdollisesti kuuluneet myös Lapinkylän ja Viinikkalan jakokunnat ja lisäksi Keimola.[9] Kepsun mukaan Seutulan nimistön – mm. kylännimien ja kantatalonnimien – perusteella on selvää, että Seutula on vanha suomalaisasutus, joka on erotettu Riipilän eli Revon kylästä. Seutula on alueen vanha suomalainen nimi, josta ruotsinkielinen, erämaan asuttamiseen viittaava rinnakkaisnimi Sjöskog on johdettu. Meilby-nimi perustuu Kepsun mukaan mahdollisesti vanhaan talonnimeen Maijala. Myöhempi ruotsalainen asutus ja erityisesti ruotsalaiset kirjurit ovat vaikuttaneet nimistön myöhempään kehitykseen ja kirjoitusasuihin.[10]

Vantaalaisten kylien historiaa 1500-luvulta lähtien ovat valottaneet verokirjat. Veroista vapautettuja rälssitiloja oli Vantaan alueella keskiajalla vähän, vain Veromiehen ja Seutulan kylissä, joten niiden puuttuminen maakirjoista ei ole sanottavasti vaikeuttanut kokonaiskuvan muodostamista.[11] Vanhimmat tarkat sijaintitiedot Vantaan kylätonttien sijainneista löytyvät 1600- ja 1700-lukujen

2 Leskinen & Pesonen 2008, 72.
3 Leskinen & Pesonen 2008, 278, 292, 302.
4 Kepsu 2005, 10-14.
5 Suhonen 2005, 5; Salminen 2013, 124.
6 Salminen 2013, 90-91.
7 Kepsu 2005, 33.
8 Suhonen 2005, 8.
9 Kepsu 2005, 121.
10 Kepsu 2005, 121, 124; Salminen 2013, 90-91.
11 Suhonen 2005, 8.

Seutulan maanomistuskartta vuodelta 1735. Kylän pellot ovat edelleen sarkajaossa. KA.

kartoista, jotka ovat vanhimmat säilyneet esitykset alueista. Kylien talot sijaitsivat tyypillisesti tiheänä ryhmänä peltojen ympäröimällä tonttimaalla, joka sijaitsi pienellä mäellä.[12]

Verokirjojen perusteella Seutulan väkimääräksi 1500-luvulla on arvioitu noin 56-80 henkeä. Seutula, yhdessä viereisten Ripukylän, Linnan ja Keimolan kylien kanssa on muodostanut merkittävän keskuksen pitäjän pohjoisosiin, jossa oli yhteensä 29 taloa.[13]

Väestön määrä laski hieman vuosisadan loppua kohden ja Seutulan kylään luettujen talonpoikaistalojen, savujen määrä laski 11:stä kahdeksaan. Vuoden 1634 henkikirja tarjoaa tarkan kuvauksen alueen väestöstä, siihen merkittiin kaikki 12 vuotta täyttäneet aatelisia, sairaita ja köyhiä lukuunottamatta. Seutulassa henkikirjoitettua väestöä oli 43 henkilöä suurimman talon ollessa Matts Tönneson Creutzhammarin omistaja Meilby, jossa asui 16 henkeä.[14] Samaan aikaan Knapbackassa oli yhdeksän työntekijää.

Talonpoikaistaloissa työt hoiti isäntäperhe parin palkollisen avulla. 1500-luvun lopun ja 1600-luvun vaikeat ajat tarjosivat suurmaanomistajille mahdollisuuden ostaa vaikeuksiin joutuneita tiloja, ja tätä mahdollisuutta ilmeisesti hyödynsi Meilbyn omistaja Creutzhammar kasvattaen tilansa Knapbackan rälssitilaa suuremmaksi.[15]

Seutulan väestön väheneminen 1600-luvun alkupuolelle tultaessa liittynee Ruotsin käymiin sotiin, joista erityisesti vuonna 1570 alkanut 25-vuotinen sota Venäjää vastaan vahingoitti valtakunnan itäosia ja rasitti talonpoikia väenottojen ja sotaverojen muodossa. Osallistuminen yleiseurooppalaiseen kolmikymmenvuotiseen sotaan 1630-1648 nosti Ruotsin eurooppalaiseksi suurvallaksi, mutta lisäsi talonpoikien rasitusta. Väenotot korvattiinkin 1600-luvun lopulla ruotuväkijärjestelmällä. Seutulan väkimäärä kasvoi hieman 1600-luvun loppua kohden.[16] Maatilojen varhaisesta rakennuskannan tyypistä ei ole jäänyt tietoja.

Tyypillisesti ajan asuinrakennukset Helsingin pitäjän alueella koostuivat porstuasta, tuvasta ja kamarista. Varakkaammilla tai suuremmilla tiloilla oli myös paritupia, joka oli maaseudulla tyypillinen pohjaratkaisu aina 1900-luvulle asti. Kaikkein pienimmissä ja vaatimattomimmissa taloissa päärakennus on saattanut muistuttaa 1600-luvun sotilastorppaa, joka koostuu vain tuvasta ja eteisestä.[17]

Kepsu pitää Seutulan vanhimpana kyläpaikkana Heikkilän ja Marttilan talojen ympäristöä, nykyisten Riipiläntien ja Katriinantien risteyksessä. Edellä mainitut talot sijaitsevat edelleen vanhoilla paikoillaan. Vanhimmassa aluetta esittävässä kartassa vuodelta 1699 Seutulan kylä oli jo hajallaan. Heikkilän ja Marttilan talojen ohella kartassa on esitetty Meilbyn sotilasvirkatalo (Majorens Boställe eli Meilbyn säteri) edellisten länsipuolella sekä Knapbackan säteri niiden itäpuolella. Getbackan talo sijaitsi erillään näistä, omien peltojensa ympäröimänä.[18] Vantaanjoen etelärannalla, kuitenkin edelleen Seutulaan kylään kuuluvina, sijaitsivat vierekkäin Knuutila eli Yvjas ja Philpula eli Ylösjoki (myöhemmin Hannula). Myös näiden talojen pihapiirit ovat edelleen vanhoilla sijoillaan. Sääolojensa sekä maaperänsä puolesta Seutula kuuluu Suomen suotuisimpiin paikkoihin harjoittaa kasvinviljelyä: pellot sijaitsevat pääosin Vantaanjokeen viettävällä etelään suuntautuvalla rinteellä, joka sulaa keväisin nopeasti.[19]

Aiemmin Creutzhammareille ja sittemmin 1650-luvulla balttilaiselle aatelissuku Löwelle siirtynyt kylän suurin talo Meilby peruutettiin kruunulle suuressa reduktiossa 1680-luvulla ja siitä muodostettiin sotilasvirkatalo. Muutoksella ei ollut suurta vaikutusta kylän väkimäärään.

12 Suhonen 2005, 11.
13 Hanhivaara 1988, 74-75.
14 Meilbyn työntekijöitä olivat mm. kirjuri, vouti, kaksi palvelijaa, seppä,
räätäli, suutari, työrenkejä, tallirenkejä, lammaspaimen ja piika. Vasander
1999, 11.

15 Kuisma 1990, 52-53.
16 Vasander 1999, 11-12.
17 Korpinen 1981, 386-389; Kolhonen et al 2021, 30.

18 Kepsu 2005, 120-121.
19 Vasander 1999, 6.

Isojako suoritettiin Seutulassa vuonna 1758 ja sarkajako siirtyi historiaan. KA.

Meilbyn sotilasvirkatalon tyyppisiä ruotujakolaitokseen perustuvia puustelleja perustettiin kruunun maalle vuodesta 1684 lähtien – osittain kruunun maalle, osittain kruunulle peruutetuille tiloille, kuten Seutulassa. Suurtiloihin rinnastettavissa virkataloissa asui armeijan ja laivaston päällystöä; Meilbyn majurinpuustelli käsitti vuonna 1699 30,7 tynnyrinalaa viljelysmaata, kun Knapbackan ala oli 21,5 tynnyrinalaa ja Marttilan ja Knuutilan noin 12. Muiden talojen viljelyalat jäivät seitsemän tynnyrinalan tuntumaan. Sotilasvirkatalojen, eli puustellien haltijat valittiin virka-aseman perusteella ja kullekin sotilasarvolle oli hierarkiaan kuuluva oma talotyyppi.[20]

1600- ja 1700-lukujen vaihde oli vaikeaa aikaa – myös kartanoille.Väestöä rasittivat 1690-luvun nälkävuodet, vuonna 1700 käynnistynytPohjan sota väenottoineen ja lisäveroineen sekä vuonna 1710 Suomen alueellekin rantautunut rutto.[21] Nälkävuodet tai muut ajan vastoinkäymiset eivät kuitenkaan autioittaneet yhtään taloa Seutulassa, vaikka nälkä ja kulkutaudit saavuttivat kylän ja jotkut taloista vaihtoivat tästä syystä omistajaa. Vuoden 1710 verokirjassa kaikissa taloissa Heikkilää lukuunottamatta oli edelleen karjaa.[22] Nälkävuosina Uudeltamaalta kuoli arviolta noin neljännes väestöstä, eikä Seutula tee tässä suhteessa poikkeusta.

20 Gardberg et al.1989, 8; Kuisma 1991, 149 ja Vasander 1999, 15.
21 Kuisma 1991, 26.
22 Vasander 1999, 13, 16

Suuren Pohjan sodan aikainen Venäjän miehitys Suomessa (1713-1721) koetteli kartanoita ja Helsingin pitäjän kartanoista ja puustelleista useat olivat miehityksen jäljiltä erittäin huonossa kunnossa tai jopa raunioina. Pukinmäen kartanon ohella Seutulan Knapbacka kuului pitäjän parhaiten säilyneisiin kartanoihin ja myös Seutulan seitsemän talonpoikaistilaa selvisivät miehityksestä vähin vaurioin. Mahdollisesti tähän vaikutti kylän syrjäinen sijainti miehittäjien reitteihin nähden.[23]

Useita kartanoita hoitivat 1700-luvulla vuokraviljelijät, lampuodit, eivätkä omistajat asuneet kartanoissaan – näin oli myös Knapbackan kohdalla. Varsinaisia veroista vapautettuja rälssisätereitä, joiden omistaminen kuului vain aatelin yksinoikeuksiin oli Helsingin pitäjässä pieni joukko: Degerö, Stensböle, Boxbacka, Hertonäs, Gumtänkt, Knapbacka ja Rosendal. Näistä kaksi viimeksi mainittua sijaitsivat nykyisen Vantaan alueella. Rälssivapauksia nauttivat myös säteriratsutilat sekä virkapuustellit, kuten Meilbyn majurinpuustelli. Muita pitäjän sotilasvirkataloja olivat Viikin latokartano, Malmgård sekä kornetinpuustelli Sotungissa.[24]

Hattujen sodasta aiheutunutta pikkuvihaa (1742-1743), joka jäi kuitenkin vaikutuksiltaan aiempaa miehityskautta lievemmäksi, seurasivat jo paremmat ajat. Uudellamaalla ja erityisesti Helsingin pitäjässä

23 Vasander 1999, 16-17; Kuisma 1991, 24.
24 Kuisma 1991, 117.

taloutta vauhditti Sveaborgin rakennustöiden aloittaminen 1740-luvun lopulla.[25]

Vuoden 1757 valtiopäivillä isojako hyväksyttiin ainoaksi maanjakomenetelmäksi. Uudistuksen tarkoituksena oli tehostaa maanviljelyä erityisesti Ruotsin menetettyä vilja-aittanaan toimineen Liivinmaan 1740-luvulla. Aiempi maanjako oli perustunut kylän tiiviiseen yhteistoimintaan: metsät ja niityt olivat yhteisomistuksessa ja pellot oli jaettu kapeisiin sarkoihin talojen koon suhteessa. Isojaossa eri talojen hajanaiset peltosarat koottiin yhteen ja talot vapautettiin näin vainiopakosta, eli yhteistyövelvollisuudesta peltoviljelyssä.[26] Seutulassa 1750-luvlla alkanut isojako sujui Seutulassa oikeusjuttujen puutteesta päätellen kitkattomasti. Meilbyn maat keskitettiin talon läheisyyteen kylän länsiosaan ja Knapbackan pellot itäosaan. Marttilan ja Heikkilän pellot jäivät näiden väliin kylän keskiosaan. Getbackan maat olivat jo ennen isojakoa sijainneet talon ympärillä.[27] Isojaon myötä talot saivat oikeuden perustaa torppia omistamilleen metsälohkoille. Tämä johti3 torpparilaitoksen kasvuun ja tuotti uudenlaista kylärakennetta myös Seutulaan.

Kartanoiden ja suurtilojen talous vahvistui pitkin 1700-lukua aina 1800-luvun alkupuolelle. Työvoima kartanoilla, torpparilaitoksenkin myötä, lisääntyi ja samalla lampuotijärjestelmä heikkeni, kun karta-

25 Kuisma 1991, 26.
26 Suhonen 2005, 12.
27 Vasander 1999, 18.

Seutula vuonna 1773. Kartassa ei ole selitteitä, mutta ilmeisesti Knapbackan kartanon ja Getbackan välillä on pieni metsäalue. Myös kylän takamaat on jaettu isojaon toisessa vaiheessa. KA

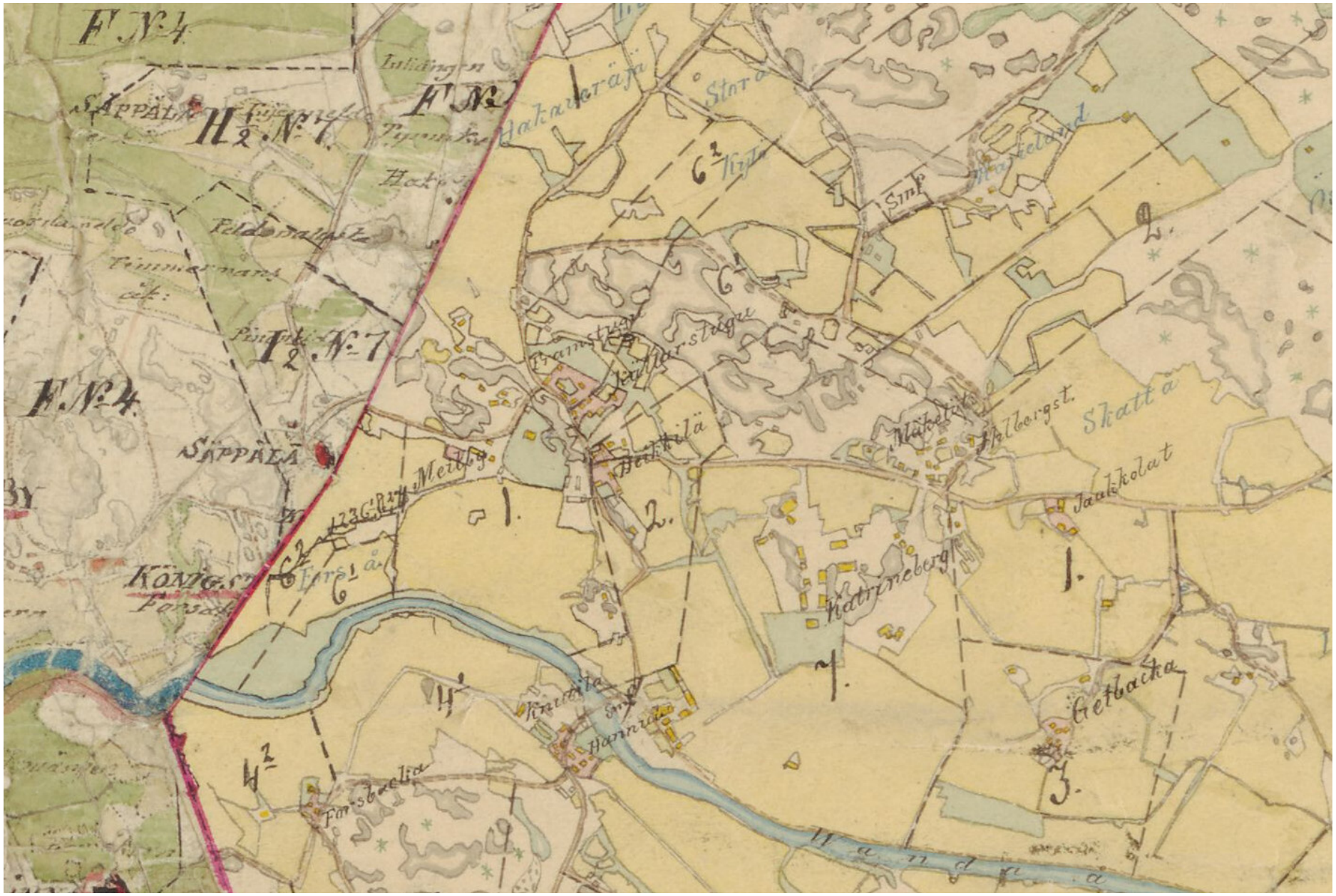

Seutula 1800-luvun puolivälin tienoilla. Kartta on koottu useista osisita, joten ajoitus ei ole varma. KA

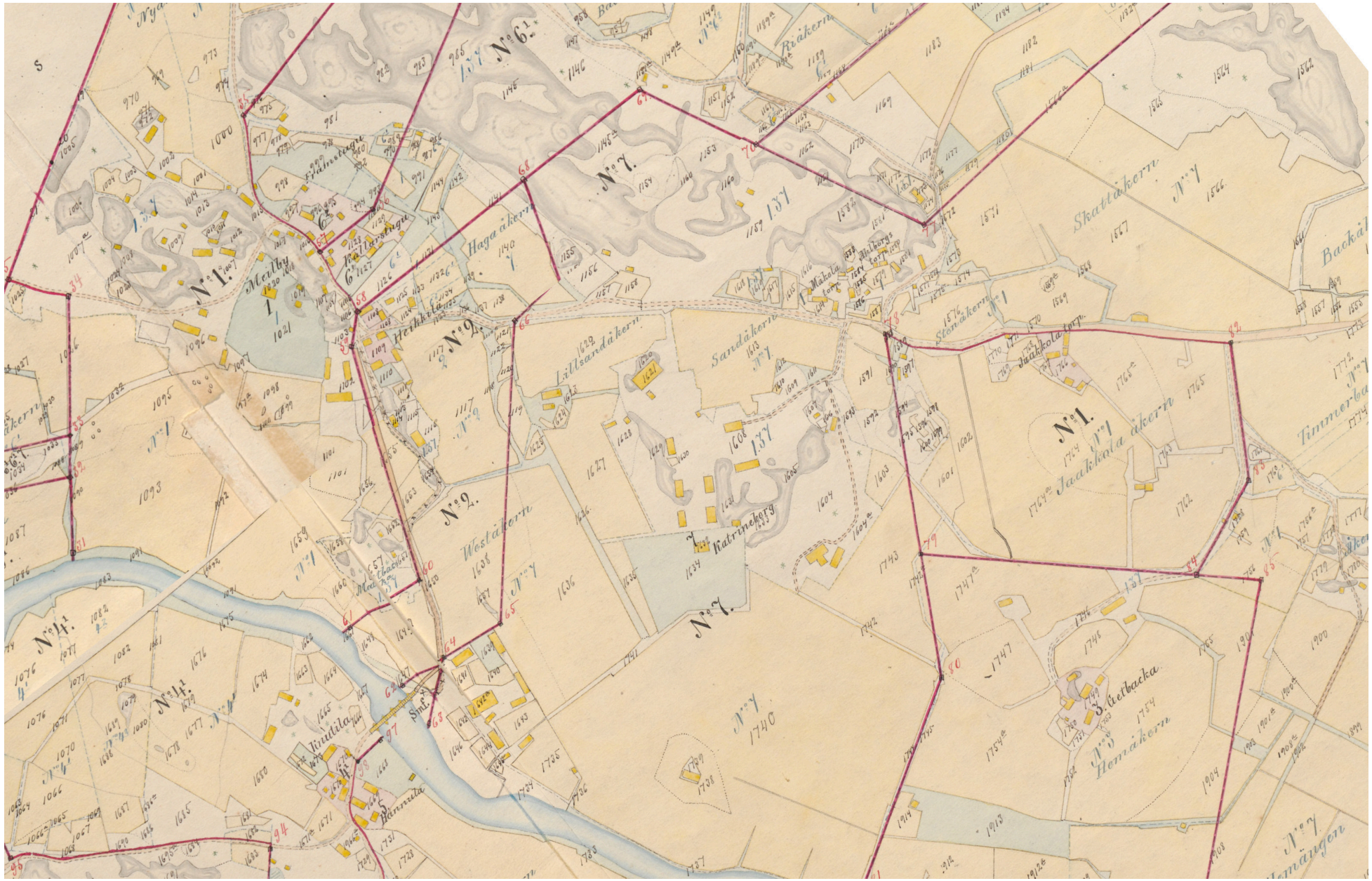

Karttaote Katrinebergin alueesta 1890-luvulta. Karttaan on merkitty tarkasti myös rakennusten paikat ja siitä erottuu hyvin kartanoon liittyneet talousrakennukset. KA

noiden omistajien mielenkiinto heräsi viljelyyn valistusajan aatteiden ja viljan hinnan nousun myötä. Aikaa on pidetty kartanokulttuurin kulta-aikana, joka näkyi myös Helsingin pitäjässä uusien komeiden, jopa kivisten, päärakennusten ja edustavien puutarhojen muodossa. Samaan aikaan väestön varallisuus- ja sivistyserot kasvoivat ja herraskartanot erottuivat aiempaa selvemmin talonpoikaistiloista.[28]

Helsingin nousu pääkaupungiksi näkyi myös maanomistuksessa, kun keskushallinnon virkamiehet ja muu säätyläistö hankki pääkaupunkia ympäröiviä kartanoita omistukseensa. Koska vanhojen säterien ja säterirusthollien määrä oli varsin rajattu, muodostettiin entiselle talonpoikaismaalle uusia herraskartanoita, joiden maa-ala saattoi kuitenkin jäädä suurtiloihin verrattuna melko pieneksi. Ne olivat ensisijaisesti merkkejä omistajansa statuksesta ja kesäisiä seuraelämän keskuksia.[29] Tarve sotilasvirkataloille päättyi Suomen siirtyessä osaksi Venäjää, mutta upseeriston sallittiin pitää puustellit hallussaan elinaikansa, jonka jälkeen ne laitettiin vuokralle. Pitäjän sotilasvirkatalosta ensimmäisenä vuokralaisen sai Meilby, jonka vuokrasi eversti G. F. Wright vuonna 1810. Hänen leskeltään tila siirtyi Königstedtin kartanon omistajalle Jacob Hisingerille vuonna 1817 ja edelleen 1837 Gustaf

28 Kuisma 1991, 119.
29 Kuisma 1991, 118-119.

Valokuva Vantaanjoen yli Katrinebergin lasitehtaasta.

Ullnerille. Muut pitäjän puustellit vuokrasivat säätyläiset.[30]

Seutula lukeutui Helsingin pitäjän suurimpien kylien joukkoon 1800-luvun alussa ja sen väkiluku kasvoi muita nopeammin vuosisadan edetessä. Kasvavan Helsingin imu oli riittävän suuri saattamaan myös pitäjän etäisemmät kylät, kuten Seutulan, kasvu-uralle. Erityisesti pitäjän pohjoisosissa oli runsaasti tilaa modernisoituvan maatalouden laajenemiselle, mikä perustui kaupungin jatkuvasti kohonneeseen maataloustuotteiden kysyntään.[31] Seutulassa oli 1800-luvun lopulla myös pienimuotoista teollista toimintaa: Robert Ullner, joka omisti Königstedtin kartanon sekä lyhyemmän aikaa myös Katrinebergin kartanon, perusti lasiruukin yhdessä

30 Kuisma 1991, 149.
31 Kuisma 1991, 89, 92..

Iloniemen lasitehtaan omistajan Alexander Fahlerin kanssa. Katrinebergin kartanolta vuokratulle maa-alueelle perustetulle laitokselle myönnettiin privilegio vuonna 1864 ja pääasiassa valkoista ikkunalasia tuottanut laitos pysyi toiminnassa aina vuoteen 1895.[32]
Vantaanjoen ylittävän sillan ensi vaiheita ei ole tämän selvityksen puitteissa pystytty aukottomasti selvittämään, mutta todennäköistä olisi, että pysyvän sillan rakentaminen liittyy lasiruukin toimintaan. Vanhin valokuva Vantaanjoen ylittävästä puusillasta on vuodelta 1889.

1900-luvun alku toi mukanaan Seutulaan myös yhteiskunnallista liikehdintää: kylässä perustettiin työväenyhdistys vuonna 1905 ja yhdistys mm. järjesti Riipiläntien ja Katriinantien risteyksessä

32 Kuisma 1991, 318.

Ortoilmakuva Katrinebergin alueesta vuodelta 1954, ennen sairaalan rakentamista. VKP.

mielenilmauksen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden puolesta. Hiljennyt yhdistystoiminta virisi uudestaan sisällisodan jälkeen jo vuonna 1919, jolloin yhdistys rakensi tanssilavan Seutulaan. Lavan suosiosta huolimatta yhdistyksen toiminta hiipui ja se päätettiin lakkauttaa vuonna 1928. Hako epäilee, että toiminnan hiipuminen liittyy sosiaalisen rakenteen muutokseen 1920-luvulla, mikä merkitsi Seutulassakin tilattoman väestön huomattavaa vähentymistä, kun uusia itsenäisiä tiloja oli mahdollista perustaa.[33]

Torppien, pienten tilojen ja asuinpalstojen ilmestyminen kyläkuvaan olikin vähittäin 1900-luvun alkuvuosina toteutunut muutos muuten melko muuttumattomassa Seutulan maaseutumaisemassa.

Toinen vuosisadan alussa virinnyt yhteistoiminnan muoto oli Seutulaan vuonna 1910 perustettu vapaapalokunta. Palokunnan tornilla varustettu letkuvarasto ja talli oli pitkään Katriinantien ja Riipiläntien maamerkki. 1920-luvulla Katrinebergin kartanon tuolloinen omistaja, kauppaneuvos Arthur Nyman luovutti palokunnalle Katriinantien varrelta tontin ja hirsitalon, joka siirrettiin paikalle Helsingin Kampista – mahdollisesti tontilta, jolle kauppaneuvos oli itse rakennuttamassa uudisrakennusta.[34]

Toimelias kauppaneuvos Nyman perusti 1920-luvulla Katrinebergin kartanon koillispuolelle mäen päälle myös sahan, joka oli paikalla aina 1940-luvulle asti.[35]

Toisen maailmansodan jälkeen Seutulaan asutettiin karjalaisia, sillä alueella oli paljon suuria tiloja, jotka velvoitettiin luovuttamaan maata. Niinpä esimerkiksi Katrinebergin sivutila Rauhala ja sen takamaat palstoitettiin siirtoväelle. Samaa perua on nykyinen Männikön alue, joka palstoitettiin Reuna-Seppälän tilan maille tarkastelualueesta pohjoiseen.[36]

1900-luvun alussa perustettiin kylän ensimmäinen kauppa, ajalle tyypillinen ”nurkkakauppa” Heikkilän tilan maille. Kylän ensimmäiset kaupat eivät myyneet tuoretavaraa, elettiinhän edelleen omavaraistaloudessa, vaan keskittyivät talous- ja hevostarvikkeisiin, ja muihin paremmin säilyviin tuotteisiin. Fridtjof Eklund rakennutti kivisen kauppa- ja asuinrakennuksen nykyiselle paikalleen Katriinantien ja Riipiläntien risteykseen vuonna 1932.[37] Olympiavuonna 1952 kylälle, Suosaarentien varteen saatiin myös osuusliike Elannon myymälä.

Alueen ensimmäiset koulut, suomen- ja ruotsinkielinen, perustettiin jo 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä Riipilän puolelle Solbackantien varteen. Königstedtin ruotsinkielinen koulu paloi, mutta korvattiin 1920-luvulla uudella puurakennuksella. Molemmat rakennukset ovat edelleen paikoillaan. Vuonna 1971 rakennettiin moderni Seutulan ala-aste Katriinantien varrelle.

Sosiaalipalvelut ovat olleet näkyvä osa Seutulan tarinaa toisen maailmansodan jälkeen, kun Vantaan kaupunki hankki Katrinebergin kartanon omistukseensa. Kartanon viereen nousi kunnalliskoti 1950-luvulla ja itse kartano toimi lastenkotina kunnes uusi rakennus Tammirinteeseen valmistui 1960-luvulla. 1970-luvulla laajennetun Katriinan sairaalan lähistölle on rakennettu 1970-, 1980- ja 1990-luvulla asuinrakennuksia erityisesti sairaalan henkilökunnan tarpeisiin.

33 Hako 1986, 20-25.
34 Eskola 2008, 39-40; 46; Seutulan VPK, sa.
35 Eskola 2008, 41.
36 Eskola 2021, 76.
37 Eskola 2021, 30-31.

Kartta Seutulasta vuodelta 1870. Siihen on merkitty lähistön kartanot puutarhoineen sekä lasitehtaan (Glasbruk) paikka Katrinebergin edustalla. VKP.

2.2. SEUTULA OSANA HELSINGIN PITÄJÄN ALUEEN MAANVILJELY- JA KARTANOKULTTUURIA

1500-luvun alussa Helsingin pitäjän kyläjako oli jo vakiintunut ja kylien nimet olivat vakiintuneet nykyisinkin tunnettuihin muotoihinsa. Jotkin maakirjoissa tunnetut kylät sulautuivat myöhemmin naapureihinsa, mutta uusia kyliä ei syntynyt.[38] 1500-luvun puolivälissä Hämeenkylä (Tavastby) oli pitäjän suurin kylä sen savuluvun ollessa 20. Muita suurkyliä 10-14 savun tuntumassa olivat Tikkurila, Sotunki, Kirkonkylä, Kaarela, Tapaninkylä, Malmi ja Seutula. Useimmat kylät koostuivat kuitenkin vain muutamasta talonpoikaistalosta, eli savusta.[39]

Helsingin pitäjän asutuksen painopiste sijoittui selvästi Helsinginjoen, kuten Vantaanjoki tuolloin tunnettiin, uoman varrelle. Suurimmat kylät ja taloryhmät sijaitsivat joen suun ja Kirkonkylän seudun välillä seuraavan asuinkeskittymän ollessa vasta Seutulan ja Riipilän ympäristössä ja vielä pohjoisempana Ruotsinkylän ja Klaukkalan alueella.[40]

Ensimmäiset tarkat tiedot keskiaikaisten kylätonttien sijainneista tai kylien rakenteesta voidaan todeta 1600-luvun lopun ja 1700-luvun alun kartoista. Osa kylistä varhaisemmalta keskiajalta oli jo tässä vaiheessa vaihtanut paikkaa.[41]

Vantaalaiset keskiaikaiset kylät olivat tyypillisesti ryhmittäytyneet tiiviisti peltojen ympäröimälle tonttimaalle, joka sijaitsi kalliolla tai pienellä mäennyppylällä. Osa kylistä, kuten Dickursby, muodostuivat muutamasta taloryhmästä ja myös teiden varsille ryhmittyneitä raittikyliä esiintyi, kuten Länsisalmen Heikbacka. Muutamien kylien, kuten Håkansbölen, talot sijaitsivat jo 1600-luvun lopulla toisistaan erillään omien peltojensa äärellä.[42] Seutulan kylärakennetta – kuten se on vanhimmissa säilyneissä kartoissa esitetty – voidaan pitää välimuotona taloryhmistä koostuvasta sekä osin jo hajaantuneesta mallista.

Vuonna 1570 käynnistynyt 25-vuotinen sota ja sitä seurannut kylmempi ilmastokausi sekä jatkuvat sodat 1600-luvulla aiheuttivat sen, ettei väestö kasvanut Helsingin pitäjän seudulla ennen isonvihan päättymistä 1720-luvulla. Osa keskiaikaisista kylistä autioitui täysin ajanjakson aikana, eivätkä kaikki palautuneet entiselleen. Seutulassa oli kuitenkin pahimmillaankin vuonna 1603, vain neljä autiotilaa.[43] Pitäjän laajimmat ja viljavimmat pellot sijaitsivat 1500- ja 1600- luvuilla pääosin Helsingin Vantaanjoen rantakylien ympäristössä, pitäjän keskiosissa. Pitäjän pohjoisosien ”metsäkylien” kuten Seutulan peltoalaa lisättiin raivaamalla erityisesti 1700- ja 1800-luvuilla seudun kasvaessa ja viljan hinnan kohotessa.[44] 1500-luvun lopun ja 1600-luvun sota- ja katovuosina laajennettu perintötalo (Meilby) peruutettiin isossa reduktiossa kruunulle ja sejatkoi elämäänsä majurin sotilasvirkatalona. Upseereille tarkoitettuja sotilasvirkataloja perustettiin reduktion jälkeen Helsingin pitäjässä myös Kaarelaan, Laajasaloon ja Sotunkiin.[45]

Vantaan 1600- ja 1700-lukujen tonttimaita tutkinut Suhonen tuo esiin, että enemmistö Vantaan keskiaikaisista kylätonteista on edelleen käytöstä. Näin on myös Seutulassa. Ainoa autioituneeksi luettu kylätontti on Getbackan mäellä, jossa myöhempi rakentaminen on siirtynyt mäen itälaidalle.[46] Siinä missä isojako muutti useiden vanhojen kylien rakennetta ja hajotti sen tiiviistä kylästä omien peltojen ympäröimiksi yksittäistaloiksi, Seutulassa 1750-luvulla suoritettu isojako ei muuttanut kylärakennetta merkittävällä tavalla. Kylän liepeille perustettujen torppien määrä tosin kasvoi.

Seutula vaikuttaa olleen monilla tavoin melko tyypillinen Helsingin pitäjän kylä, jonka kehitys on

38 Suhonen 2005, 8.
39 Kuisma 1990, 52.
40 Kuisma 1990, 52
41 Suhonen 2005, 11.
42 Suhonen 2005, 11.
43 Autiotila saattoi merkitä myös sitä, ettei tila pystynyt tuottamaan riittävästi viljaa veronmaksuun, ei sen täydellistä autioitumista. Suhonen 2005, 9; Kuisma 1990, 78-79.
44 Kuisma 1990, 104.
45 Kuisma 1990, 209.
46 Keskiaikaisiksi kylätonteiksi Seutulassa on määritelty Meilbyn säteri (sotilasvirkatalo), Heikkilä ja Marttila, Knapbacka, joka on sairaalan rakentamisen myötä osin tuhoutunut sekä joen eteläpuolen Yvjas eli Ylösjoki. Getbackan keskiaikainen tontti on luettu autioituneeksi. Suhonen 2005, 14-18.

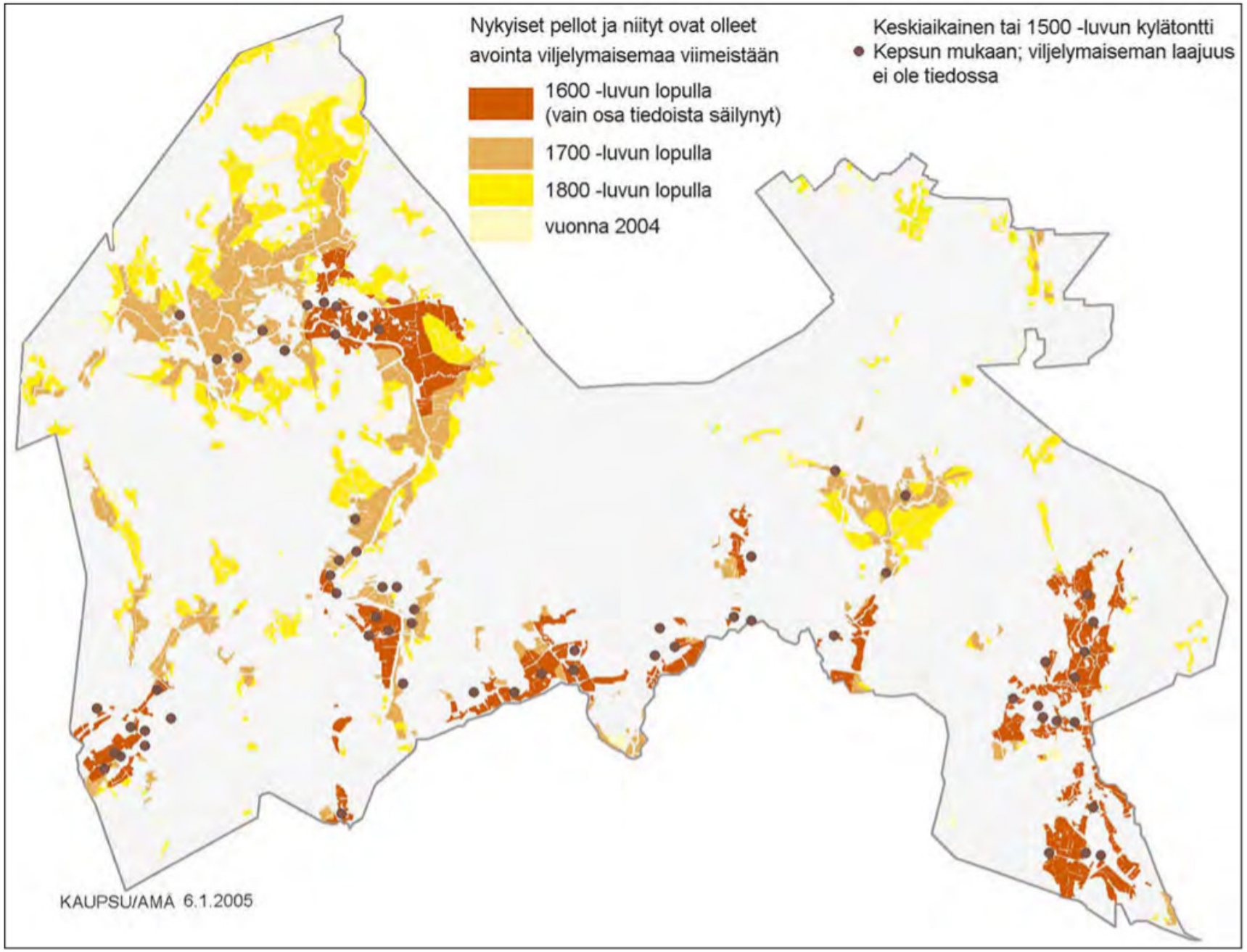

Vantaan kulttuurimaisemaselvityksen karttaesitys vanhimmista vantaalaisista peltoaloista ja keskiaikaisista kylätonteista.

seuraillut historian suuria linjoja. Ehkä hieman syrjäisestä sijainnistakin johtuen se ei kuitenkaan ole joutunut kärsimään sotien tai kulkutautien vaikutuksista ensimmäisenä tai – ainakaan Helsingin pitäjän laajuudessa tarkasteltuna – rankimmin. Myös isojako 1700-luvulla vaikutti kylän rakenteeseen melko maltillisella tavalla.

Kylä on koostunut omistusmuodoltaan vaihtelevista taloista, se käsittää vanhoja perintötiloja (Knuuttila, Hannula, Getbacka, Marttila), vanhaa rälssiä (Knapbacka/Katrineberg), ratsutilaksi kohonneen perintötilan (Heikkilä), reduktiossa kruunulle peruutetun perintötalon (Meilby), joka jatkoi elämäänsä sotilasvirkatalona. Koska kylän rakenne ei ole sanottavasti muuttunut, myös vanhat keskeiset tielinjat, Katriinantie sekä Riipiläntie kylästä pohjoiseen, ovat pysyneet lähes muuttumattomina ainakin 1700-luvulta alkaen.[47]

Vantaan arvokkaat kulttuurimaisemat inventoitiin vuonna 2004 Vantaan kulttuurimaisemaselvityksen yhteydessä.[48] Selvityksen perusteella useissa kohteissa liikenneväylät ja myöhempi tehokas rakentaminen ovat muuttaneet maisemaa ja jakaneet aiemmin toiseensa yhteydessä olleet maisematilat osiin. Myös liikenneväylistä aiheutuva melu vaikuttaa kulttuuriympäristön ja maiseman kokemiseen (mm. Petas, Pitäjän kirkonkylä). Laajoina, eheinä kokonaisuuksina säilyneitä maisema-alueita ovat selvityksen mukaan Hanaböle maatilakeskuksineen sekä Håkansbölen viljelyaukioiden sarja. Myös Länsisalmessa on säilynyt laaja yhtenäisehkö maaseutumainen maisemakuva. Myös Seutulan viljelymaisema lukeutui selvityksessä Vantaan hyvin säilyneiden maaseudun kulttuurimaisemien joukkoon, joka kärsi vain vähäisistä maisemavaurioista.

47 Kuisma 1990, 209.
48 Muukka ja Mäkynen 2005.

KATRINEBERGIN KARTANO KUVATTUNA
1920-LUVULLA. SIGNE BRANDER. MV.

3. KATRINEBERG OSANA SEUTULAA

3.1. KATRINEBERGIN KARTANON VAIHEET

Tämä luku pohjautuu Markku Kuisman tietoihin kartanon historian vaiheista, vuonna 2011 tehdyn puistoinventoinnin yhteenvetoon kartanon vaiheista sekä Vuorikosken artikkeliin Katrinebergin kartanon vaiheista Helsingin pitäjä 2010 -vuosikirjassa.

Alun perin Knapbackan nimellä tunnettu kartano oli yksi harvoista Helsingin pitäjän vanhoista, 1500-luvulla muodostetuista rälssisätereistä. Rälssi merkitsi aatelille varattua omistusoikeutta ja omistuksen verovapautta, säteri puolestaan verosta vapautettua aatelisen asuinkartanoa. Osittaisesta verovapaudesta nauttineet ratsutilat, rustholli, puolestaan joutuivat varustamaan ratsumiehen sekä kruunutilat ja perintötilat maksamaan maaveroa kruunulle.[49] Knapbackan kartanon omistajat tunnetaan 1500-luvulle asti.

Aatelin erioikeudet palasivat 1300-luvulle, jolloin Maunu Eerikinpoika lupasi ratsupalvelukseen ilmoittautuneille talonpojille korotuksen rälssimieheksi ja verovapauden tilaansa, jota alettiin kutsua säteriksi. Suomessa rälssisäterit sijaitsivat pääasiassa rannikon läheisyydessä Uudenkaupungin ja Lovisan välissä. Koko maassa suurtalot omistivat 1500-luvun puolivälissä vain noin 3 % viljelykelpoisesta maasta. Aateluudesta tuli perinnöllistä vuonna 1569 ja sätereistä tuli rälssisätereitä, jotka voitiin periä oikeuksineen. Samalla ratsupalvelu sidottiin aatelisen omistamaan rälssiin, eikä se ollut enää henkilökohtainen. Kruunu käytti läänityksiä tapana palkita uskollisia avustajiaan ja kannattajiaan, sillä läänityksen haltijalla oli oikeus kantaa verot ja korot alueeltaan. Aateluuden perinnöllisyyden myötä myös lahjoitusmaat periytyivät.[50] Tähän aikaan kartanoiden rakentaminen alkoi yleistyä Suomessakin.

Runsaan lahjoitusmaiden jakamisen seurauksena kruunu toteutti nk. suuren reduktion 1680-luvulla, jonka seurauksena lahjoituslääneinä peruutettiin ja useimmat rälssisäterit alennettiin säteriratsutiloiksi, eli niiden oli ylläpidettävä yhtä tai useampaa ratsumiestä erivapauksiaan vastaan.[51]

Knapbackan vanha nimi kertoo tilan varhaisesta omistajasta, alempaan aateliin kuuluneesta knaappi Marcus Jönssonista, joka oli Helsingin suurmaanomistajia 1500-luvulla: Jönsson omisti myös Kirkonkylässä suuren tilan, Knapasin. Hänen sukulaisiaan liittyi myös muiden Helsingin pitäjän kartanoiden historiaan, mikä olikin tavallista maata omistavien aatelisten keskuudessa. Markus Jönsson tai hänen poikansa Johan Markusson perusti omistamalleen maalle Meilbyhyn rälssisäterin 1500-luvun puolenvälin tienoilla, ilmeisesti perustuen suvun koko maaomaisuuteen ulotettuun, nimismiehen viranhoitoon liittyneeseen sopimusveroon.[52] 1600-luvulla Knapbacka oli Hammarstiernan suvun hallussa, mutta tila kulkeutui kuitenkin naispuolisten jälkeläisten kautta näiden miehille, Boggenskiöldille ja lähes koko 1700-luvun kartano oli kihlakunnankirjuri Erik Hyttnerin ja tämän jälkeläisten omistuksessa.[53]

1700- ja 1800-lukujen vaihteen vuosikymmenet olivat kartanokulttuurin kukoistuksen aikaa: maanviljelystä kehitettiin ja uusia päärakennuksia puutarhoineen rakennettiin.[54] Viaporin rakentamisen myötä monet linnoitusupseerit hankkivat maatiloja Helsingin pitäjästä ja rakennuttivat niille uudet päärakennukset. Useiden kartanorakennusten piirustukset laativat taiteita harrastaneet upseerit itse, mutta suunnittelussa käytettiin myös mallikirjoja. Upseerien rakennustoiminta vaikutti uusien tyylisuuntausten ja ideoiden leviämiseen Helsingin pitäjässä.[55]

Myös Knapbacka sai uuden päärakennuksen vuoden 1800 tienoilla ja kartano nimettiin uudelleen Katrinebergiksi. Uusi nimi liittyi mahdollisesti kartanon vuosina 1797-1813 omistaneen majuri Adolf Blåfieldin vaimoon Catarinaan. Uuden päärakennuksen suunnittelijaa ei tiedetä. Kartanon vaiheista ja arkkitehtuurista on kerrottu tarkemmin luvussa 3.3. sekä kartanon rakennuskortissa. Kartanon vuodesta 1797 eteenpäin omistaneet Blåfieldit kuuluivat Suomen vanhimpiin aatelissukuihin ja suvun omistuksessa oli useita kartanoita (Blåfield 2001).[56]

Katrineberg säilyi Blåfieldin suvulla 1830-luvulle asti, jolloin se myytiin maaherra Gustaf Hjärnelle.

49 Kuisma 1991, 445-446.

50 Gardberg et al 1989, 7.

51 Gardberg et al 1989, 7 sekä Tiirakari ja Kärki 2013, 8-9.

52 Salminen 2013, 286, 309.

53 Hako et al 2005, 71-73.

54 Kuisma 1991, 119.

55 Heporauta ja Saresto 1991, 16-17.

56 Hako et al 2005, 73.

Katrinebergin kartanossa harjoitettiin 1900-luvun alussa karjataloutta ja kasvatettiin hevosia. Kuva 1930-luvulta. VKM.

Katrinebergin kartanon työntekijöitä 1930-luvulla kartanon eteläpuolella sijaitsevassa terassoidussa puutarhassa. VKM.

Hän puolestaan myi kartanon 1860-luvulla Königstedin kartanon omistaneelle varatuomari Robert Ullnerille. Katrinebergin kartanon omistushistoriassa kiinnostavaa on, ettei kartano missään vaiheessa joutunut Helsingin suurkauppiaille, toisin kuin monet pääkaupungin lähiseudun kartanot. Pääosin aatelinen sotilas- ja virkamiesaines hallitsi kartanoa puolentoista vuosisadan ajan.[57]

Hjärnen perillisten ilmoittaessa kartanon myynnistä ajan sanomalehdissä kartanoon mainittiin kuuluvan seitsemän torppaa. Myynti-ilmoituksessa kuvailtiin tarkasti peltojen sadon suuruutta sekä eriteltiin karja, joka koostui pääasiassa noin 60 lehmästä.[58]

Hjärnen ajan jälkeen kartanon omistajat eivät olleet enää aatelisia. Kartanon lyhyen aikaa omistanut Robert Ullner, joka isännöi myös Königstedtin kartanoa, perusti lasiruukin Katrinebergin kartanolta vuokratulle maa-alueelle joen läheisyyteen yhdessä Iloniemen lasitehtaan omistajan Alexander Fahlerin kanssa. Privilegio laitokselle myönnettiin vuonna 1864 ja pääasiassa valkoista ikkunalasia tuottanut laitos pysyi toiminnassa aina vuoteen 1895, kun sen toiminta päättyi konkurssiin.[59]

Katrinebergin kartanosta tuli viimeistään 1900-luvulla suuri maatalousvaltainen tila. Kartanon 1897-1920 omistanut insinööri Valdemar Stenberg oli kiinnostunut maanviljelyn kehittämisestä ja karjan määrä Katrinebergissä kasvoi hänen aikanaan jopa 150 lehmään. Stenbergin lypsykarja esiintyi myös alan lehdistössä.[60] Stenbergin ajan jälkeen omistajia kahden vuosikymmen kuluessa oli useita, kuten Linnaisten kartanossa pääosin vaikuttanut kauppaneuvos Arthur Nyman, joka tunnettiin Seutulan vapaapalokunnan ja sen torvisoittokunnan tukijana, Jalmari ja Elin Mikkola sekä Aleksanteri ja Lyyli Tuomikoski. Kartanon toiminta painottui karjatalouteen myös Stenbergin ajan jälkeen, mistä kertonee myös uuden suuren tiilisen navetta-, sikala- ja tallirakennuksen rakentaminen vuonna 1932.[61]

Toisen maailmansodan jälkeen Seutulaan asutettiin karjalaisia, sillä3 alueella oli paljon suuria tiloja, jotka velvoitettiin luovuttamaan maata. Niinpä esimerkiksi Katrinebergin sivutila Rauhala ja sen takamaat palstoitettiin siirtoväelle.[62]

Helsingin maalaiskunta osti Katrinebergin kartanon Lydia Ruijanpalolta (ent. Tuomikoski) vuonna 1949. Yli 15 miljoonan markan hankinta oli maalaiskunnalle suuri, mutta sillä saavutettiin monta tavoitetta kerralla: uudet tilat lastenkodille, maata kunnalliskodin rakentamiseen sekä 50 hehtaaria viljelykelpoista maata 130 hehtaarin metsäalan lisäksi.[63] Kunnalliskodin oli tarkoitus korvata Siltamäen köyhäintalo, jonka peltoala oli pienentynyt huomattavasti suuren 1946 kuntaliitoksen myötä. Vuonna 1888 valmistunut Siltamäen köyhäintalo noudatti vuosisadan vaihteen tapaa, jossa sosiaalihuollon laitokset kuten lastenkodit ja koulukodit olivat itseasiassa omavaraisia maatiloja, joissa laitoksen asukkaat voimavarojensa mukaan työskentelivät. Katrinebergin kunnalliskodin ei ollut tarkoitus työllistää enää asukkaitaan, mutta sen oli mahdollista jatkaa vanhan kunnalliskodin perinteitä tuottamalla ruokatuotteita kunnan laitosten tarpeisiin.[64]

57 Kuisma 1991, 130.
58 Helsingfors tidningar 13.7.1861.
59 Kuisma 1991, 318.

60 För landtmannahem: tidskrift för Finlands svenska landtmannagillen och
ungdomsföreningen 1.9.1910 sekä Västra Nyland, 01.10.1949.
61 Hako et al 2005, 73, 75; Leppänen 2010, 56.
62 Eskola 2021, 76.

63 Västra Nyland 19.5.1949; Eskola 2021, 75.
64 Leppänen 2010, 55

Vastavalmistunut Katriinankoti 1960-luvulla. VKM.

3.2. UUSIA TOIMINTOJA 1950-LUVULTA ETEENPÄIN

Maalaiskunnan hankittua Katrinebergin kartanon päärakennus toimi ensimmäiset vuodet tilanhoitajan asuntona ja otettiin vuonna 1955 suunnitellusti lastenkodin käyttöön, kun toiminta siirrettiin paikalle Siltamäen köyhäintalosta.[65]

Tilalla oli lypsykarjaa sekä 1960-luvulla sikalatoimintaa. Kun navettarakennuksen modernisointi tuli 1960-luvun lopulla ajankohtaiseksi, kunnanhallitus päätti jättää uudistukset tekemättä ja lopettaa karjankasvatuksen tilalla. Katrinebergin tila vastasi kaupungin, myös rakennusmaaksi, hankkimien maiden viljelystä ympäri maalaiskuntaa. Yksinään vuonna 1963 viljelysmaata tuli lisää 62 hehtaaria.[66] 1970-luvun puolivälissä tilan hoitamaa peltoalaa oli jo yli 300 hehtaaria ja vuonna 2009 edelleen 361 hehtaaria.

Katrinebergin kartanon päärakennuksen koillispuolelle rakennettiin vuonna 1959 kunnalliskotina toiminut Katriinankoti, siihen liittyvä huoltorakennus ja henkilökunnan asuinkerrostalo. Rakennukset suunnitteli arkkitehti Elsi Laisaari. Vanhainkodiksi suunniteltuun kunnalliskotiin sijoitettiin myös muun muassa tilat röntgenille, laboratoriolle ja fysikaaliselle hoito-osastolle, minkä ajateltiin enteilevän vanhainkodin muuttamista sairaalaksi. Päätös tehtiinkin kunnanvaltuustossa jo vuonna 1969.[67] Sairaalaa laajennettiin uudella, lääkärin ja hammaslääkärin vastaanottotilat, 121 vuodepaikkaa sekä toimenpidetilat käsittävällä siivellä vuonna 1979.[68] Vanhan sairaalasiiven kellarikerrokseen muokattiin tilat henkilökunnan lasten päiväkodille, joka aloitti toimintansa vuonna 1983.[69]

Lastenkotitoiminta kartanon päärakennuksessa päättyi vuonna 1962, kun Tammirinteen lastenkoti valmistui Katriinantien pohjoispuolelle. Kartanon päärakennus toimi tämän jälkeen muun muassa sairaalan henkilökunnan asuntona ja 2000-luvun alussa vanhusten hoivakotina.[70] 2010-luvulla rakennus avattiin kaupungin asukastilaksi.

Seutulan ala-aste valmistui Katriinantien varteen vuonna 1971 ja samana vuonna kartanon luoteispuolen rinteeseen valmistui rivitalo kunnalliskodin lääkärien asunnoiksi. Rivitalo muutettiin kunnalliseksi lasten päiväkodiksi jo vuonna 1979.

65 Hako et al 2005, 73.
66 Leppänen 2010, 58, 60-62.
67 Niinistö 2010, 70.
68 HS 22.8.1976, 6.
69 Rakennuslupapiirustukset; HS 12.11.1982, 12.
70 Vuorikoski 2009, 49-50.

Oikealla: Katrinebergin kartanon terassi-puutarha vuonna 1944. VKM.

Vasemmalla: Katrinebergin kartanon työväen asuinrakennus 1930-luvulla. VKM.

3.3. KATRIINAN ALUEEN RAKENTUMINEN

Alueen rakenne ja tiestö
Vantaanjokilaakson etelärinteet ovat tarjonneet suotuisat elin- ja viljelyolosuhteet jo vuosisatoja. Tarkastelualueella on sekä kivikautisia että keskiaikaisia muinaisjäännöksiä.

Seutula muodosti merkittävän keskuksen Helsingin pitäjän pohjoisosiin 1500-luvulla yhdessä viereisten kylien kanssa. Seutulan kylän kantatalot sijaitsevat edelleen osapuilleen samoilla sijoillaan kuin ensimmäisissä karttaesityksissä 1600- ja 1700-luvun taitteessa.

Seutulan vanhimpana kyläpaikkana pidetäänkin Heikkilän ja Marttilan talojen ympäristöä nykyisten Riipiläntien ja Katriinantien risteyksessä. Koska kylän rakenne ei ole sanottavasti muuttunut, myös vanhat keskeiset tielinjat, Kirkonkylään johtanut Katriinantie sekä Hämeen suuntaan johtanut Riipiläntie kylästä pohjoiseen, ovat pysyneet lähes muuttumattomina ainakin 1700-luvulta alkaen.

Kartano ja kartanon pihapiiri
Knapbackan kartanon päärakennuksen ulkoasusta ei ole säilynyt viitteitä. Karttaesitysten perusteella voidaan arvioida, että kartanon päärakennuksen sijainti on pysynyt näihin päiviin asti osapuilleen samana. Gustav Boggenskiöldin omistaessa kartanon 1680-1701, kartanokokonaisuuteen kuului asuinrakennus, sauna, lato ja talli, kaksi aittaa, kaksi riihtä luuvineen sekä kaksi navettaa latoineen.[71]

Karttojen perusteella vaikuttaa siltä, että kartanon talousrakennukset sijaitsivat 1700 ja 1800-lukujen mittaan hieman erilaisissa muodostelmissa päärakennuksen koillis- ja itäpuolella sekä ainakin 1800-luvulta alkaen myös päärakennukselle johtavan puukujanteen varrella. Kartassa vuodelta 1772-1773 kartanon keskuspaikka koostui kahdesta vierekkäisestä pihapiiristä, jotka väliin, hieman niiden pohjoispuolelle jäi mahdollisesti jonkinlainen hyötypuutarha. (58: tomter med trädgården)

1700- ja 1800-luvun asuinkeskuksille oli tyypillistä maiseman avaruus ja puuttomuus tarkan ja jatkuvan polttopuiden, rakennuspuiden, aidaksien ja kerppujen keräämisen sekä vuosisadan kestäneen kaskeamisen vuoksi.1870-luvun kartalta voi nähdä, että mäki, jolla kartano sijaitsi, on merkitty hakatuksi metsäksi. Kartanoalue itsessään on laajan peltoalueen ja lähes metsättömän maiseman ympäröimä.

Katrinebergiksi uudelleen ristityn kartanon kaksikerroksinen, edelleen paikalla sijaitsevan, päärakennuksen rakennutti Adolf Blåfield noin vuonna 1800. Rakennuksen suunnittelija ei ole tiedossa. Kartanon rakennusajankohta sijoittuu kahden tyylisuunnan väliin: 1700-luvun lopulla vallalla oli ruotsalaisvaikutteinen uusklassismi ja 1800-luvun alkupuolella erityisesti Pietarista saapui empirearkkitehtuurin vahvoja vaikutteita. Kartanorakennuksen korkeampi, piano nobile-tyyppinen, toinen kerros oli tunnusomainen ratkaisu erityisesti kustavilaiselle uusklassismille, joten on mahdollista, että kartanon alkuperäinen asu noudatti riisutumpaa kustavilaisuutta ja että rakennuksen ulkoasua päivitettiin vastaamaan empiren ihanteita 1800-luvun alkupuolella. Empiren piirteitä kartanon päärakennuksessa ilmentävät muun muassa pilareiden kannattelema kattoaltaani pääsisäänkäynnin yhteydessä, julkisivujen vaakalistoitus ja räystään alla kulkeva attikavyöhyke sekä rakennuksen nurkkien rustikoidut pilasteriaiheet. Rakennuksen muutosvaiheita on lyhyesti kuvattu rakennuskortissa sivulla 45.

Senaatinkartastossa vuonna 1870 päärakennus esitettiin nykyisellä paikallaan suoran puistokujanteen päässä, osana symmetristä rakennussommitelmaa, johon kuuluvat yksikerroksiset siipirakennukset molemmin puolin päärakennuksen pihapiiriä. Kolmelta sivulta suljettu symmetrinen asuinpiha tunnettiin jo 1600-luvulla, mutta päärakennuksen ja kahden matalan siipirakennuksen malli yleistyi vasta 1700-luvun puolivälissä.[72] Mahdollisesti myös 1800-lukua edeltänyt rakennussommitelma toteutti tätä ihannetta jossakin muodossa. Saapumispihan

71 Heporauta 1991.

72 Nyman ja Kehvola 2011, 15.

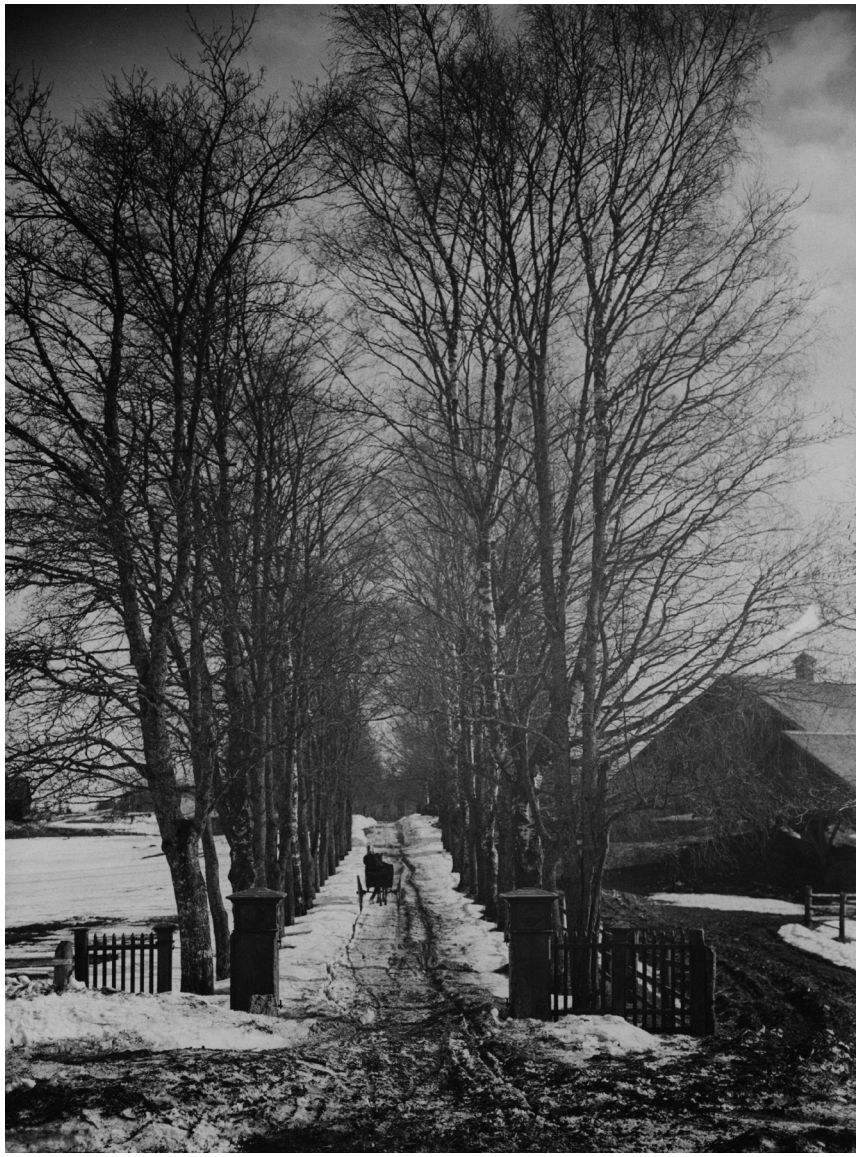

Kartanolle johtanut puukujanne kuvattuna 1900-luvun alussa. VKM.

Uusi navettarakennus 1930-luvlla. Sen luo johti tie puukujanteen sivuitse. VKM.

länsilaidalle sijoitettu hirsirakenteinen aittarakennus muistuttaa tyyliltään 1700-luvun siipirakennusta, mutta on rakennettu vasta 1830-luvulla. Aittaa vastapäätä, saapumispihan toisella puolella sijaitsi 1940-luvulle asti toinen siipirakennus, joka toimi pehtoorintalona. Rakennus paloi 1940-luvulla.

Vuonna 1971 valmistui kartanon pihapiirin länsipuolelle, alarinteeseen rivitalo sairaalan lääkäreille, mutta jo saman vuosikymmenen lopulla rakennus muutettiin lasten päiväkodiksi.

Katriinantielle (silloinen kirkonkylälle johtava tie) johtavan suoran puistokujanteen varrella sijaitsi kartanon talous- ja asuinrakennuksia. Nykyisen vuodelta 1932 peräisin olevan navetta-, sikala- ja tallirakennuksen paikalla oli aiempi, 1890-luvulla rakennettu kivi- ja hirsirakenteinen navetta, jonka kivijalkaa on hyödynnetty nykyisessä rakennuksessa. Vanha navetta erottuu esimerkiksi puukujaa esittävässä valokuvassa vuodelta 1903. Samalla paikalla on saattanut sijaita vielä varhaisempikin navetta, sillä vuoden 1840 kartassa on esitetty kookas rakennus samalla paikalla. Navetan vieressä on uusi kalustosuoja. Navetan länsipuoliselle pellolle rakennettiin kuivaamo 2007 korvaamaan navetassa toiminut, epätarkoituksenmukainen vanha kuivaamo.[73]

Puutarha

Kartanon puutarhan vaiheisiin ja puutarhataiteen kehitykseen on pureuduttu tarkemmin Katrinebergin puutarhataiteellisessa selvityksessä ja inventoinnissa (2011). Tässä pyritään antamaan tiivistelmä puutarhan elementeistä ja niiden ajoituksesta. Lähteenä on mainittu selvitys, ellei toisin ilmoitettu.

Kartanopuiston elementit koostuivat 1900-luvun alussa puistokujanteesta, kujanteen päättävästä, aidatusta kartanon tulopihasta sekä terassoidusta puutarhasta kartanon päärakennuksen eteläpuolella.

Puukujanteet ovat suomalaisen puutarhataiteen vanhimpia aiheita ja merkki vauraudesta ja pitkästä rakennusperinteestä. Suomessa puukujanteita istutettiin kartanoille jo 1700-luvun lopulla ja niissä käytettiin vielä 1800-luvun alussa lähinnä luonnosta siirrettävissä olevia puulajeja. (alk. Halme 2005) Vaikka itse puukujannetta ei ole esitetty senaatinkartassa 1870-luvulta, on myöhempien valokuvien perusteella selvää, että puukujanne oli jo tuolloin olemassa. Itse ajotie on karttoihin perustuen todennäköisesti huomattavasti tätäkin vanhempi. Puukujanteen pohjoisosan puut on kaadettu, mahdollisesti 1950-luvulla, mutta kujanteen fragmentteja, mm. komeat vanhat lehtikuuset, on edelleen jäljellä kartanon läheisyydessä.

Puukujanne päättyi aidatulle ja kolmen rakennuksen reunustamalle tulopihalle. Sen järjestelyistä ei ole tietoa ennen 1800-luvun loppua, jolloin ensimmäiset valokuvat eduspihasta on otettu. Kartanon edustalla on nurmisoikio, jota on eri aikoina rajattu sitä kiertävästä hiekkatiestä joko simpukankuorin tai kevyellä aidalla. Soikion keskellä on ollut koristepensas, istutuksia sekä, ennen 1920-lukua veistos.

Kartanon päärakennuksen eteläpuolella sijaitseva puutarha puolestaan on esitetty, ensi kertaa, senaatinkartassa vuodelta 1870, mutta karttaesityksen perusteella sen jäsentelystä ei voi päätellä paljoakaan. Rinteeseen sijoitettu, terassoitu kartanopuutarha on oletettavasti rakennettu pian nykyisen kartanorakennuksen jälkeen, sillä puutarhassa esiintyy runsaasti juuri 1700-1800-luvun vaihteen tyypillisiä puutarhataiteellisia ajatuksia. Terassointi oli Suomen olosuhteissa epätavallinen ratkaisu, sillä täällä maasto oli tyypillisesti tasainen ja toisaalta terassointi oli kallis toimenpide. Puutarhan jakaminen symmetrisiin lohkoihin on puolestaan tyypillinen piirre ajan puutarhoille. On todennäköistä että itse kartanopuistossa on kerroksellisia kehitysvaiheita, jolloin esimerkiksi puutarhan korttelit ja käytävät saattaisivat liittyä myös vanhempaan hyötypuutarhaan.[74]

73 Leppänen 2010, 67.

74 Nyman ja Kehvola 2011, 13, 48.

Ilmakuva Katriinankodin ympäristöstä noin 1960-luvulla. VKM.

Katriinankoti valmistui maalaismaiseen maisemaan, jossa saattoi ihailla laiduntavaa karjaa. Kuva 1960-luvulta. Ari Yrjänä. VKM.

Sairaalan ympäristö
Nykyinen sairaalan rakennusryhmän ympäristö kuului pitkään kartanon tilakeskuksen laajaan pihapiiriin, joka käsitti talousrakennuksia sekä asuinrakennuksia. Vuoden 1772 laaditussa karttaesityksessä kartanon itäpuolella on toinen pieni pihapiiri, joka vaikuttaa koostuvan asuinrakennuksesta ja siihen kuuluvasta pienestä talousrakennuksesta. 1800-luvun kartoissa on esitetty useita rakennuksia sairaalanmäellä, mutta niiden käyttötarkoituksesta ei ole tietoa. Todennäköisesti ne olivat pääasiassa kartanon talousrakennuksia.

Vuoden 1870 kartassa nykyinen sairaalanmäki on esitetty hakattuna metsänä, joten pihapiiri on ollut nykyistä avoimempi. 1920-luvulla kartanon omistaja Arthur Nyman perusti pihapiiriin, sairaalanmäelle, sahan, joka toimi paikalla aina 1950-luvulle asti.[75]

Sairaala, tuolloinen kunnalliskoti, rakennettiin paikalle arkkitehti Elsi Laisaaren suunnitelmien mukaan ja se valmistui vuonna 1959. Rakennusryhmä käsitti kunnalliskodin mäen päällä, henkilökunnan asuinkerrostalon mäen etelälaidalla sekä huoltorakennuksen, joka sisälsi myös ruokalan ja toimistotiloja. Sairaalaa täydennettiin laajennussiivellä, joka valmistui vanhan osan pohjoispäähän vuonna 1979. Laajennuksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Into Pyykkö & Co. Henkilöautoilun yleistymisen myötä 1960-luvulta eteenpäin pysäköintikenttien – niin suunniteltujen kuin orgaanisemmin syntyneiden – määrä sairaalan ympäristössä on kasvanut suurimpien pysäköintikenttien sijoittuessa sairaalan pohjoispuolelle.

Sairaalanmäen alueeseen niveltyvät myös alun perin sairaalan henkilökunnan tarpeisiin 1970- ja 1980-luvuilla rakennetut rivitalot ja pienkerrostalot sairaalanmäen kaakkois- ja eteläpuolella. Myöhemmin samaan tarkoitukseen kaavoitettiin pieni pientaloalue Katriinantien pohjoispuolelle, joka rakentui vuosituhannen taitteessa.

Lastentalot Katriinantien varrella
Katriinantien varren rakennuskannasta ei ole säilynyt tarkkoja tietoja tai kuva-aineistoa. 1800-luvun kartoissa Katriinantien pohjoispuolelle, jossa aiemmin oli metsikköä, on merkitty useampi torppa. Katrinebergin kartanon hankittuaan maalaiskunta siirsi lastenkodin Siltamäestä ensin kartanoon ja sitten rakennutti lastenkodin Katriinantien pohjoispuolelle, Tammirinteeseen. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Olli Kivi ja se valmistui vuonna 1962.

Seutulan koulu valmistui Katriinantien eteläpuolelle, lastenkotia vastapäätä vuonna 1972 Kalevi Tanskasen (Vantaan kaupungin teknisen toimialan talosuunnitteluosasto) suunnitelmien mukaan ja koulun piha- ja pelikenttäalueet sijoitettiin Katriinantien varteen. Samalla paikalla oli sijainnut aikaisemmin pieni pelto (Sandåkern).

Muita toimintoja ja kehitystä yksittäisillä tonteilla
Tarkastelualueella on sijainnut joitakin maisemassa näkyvällä paikallakin olleita toimintoja, jotka ovat osittain tai kokonaan kadonneet.

Katrinebergin kartanon eteläpuolinen peltoala sillan kupeessa oli vuokrattuna kartanonomistaja Robert Ullnerin ja Alexander Fahlerin perustamalle lasiruukille 1860-luvulta 1890-luvulle. Lasiruukin vanha kiinteistö on ollut sittemmin otettu maatilakäyttöön ja paikalle on rakennettu kaksi kookasta kasvihuonetta. Pihapiirissä on rakennustiedoista päätellen säästynyt myös lasiruukin aikainen puurakennus 1860-luvulta.

Sillan tuntumassa on sijainnut myös kylän talollisten omistama pieni mylly, ilmeisesti vielä 1950-luvulla. Tämän jälkeen on rakennettu uusi Vantaanjoen ylittävä silta hieman vanhaa siltaa lännemmäksi ja vanha myllyrakennus on mahdollisesti viimeistään tässä vaiheessa purettu.[76]

Vapaapalokunnan pieni, tornilla varustettu letkuvarasto ja talli oli 1900-luvun alkupuoliskon Katriinantien ja Riipiläntien risteyksen maamerkki. 1920-luvulla Katrinebergin kartanon omistaja, kauppaneuvos Arthur Nyman luovutti palokunnalle Katriinantien varrelta tontin ja paikalle siirretyn

75 Leppänen 2010, 63.

76 Eskola 2008, 48.

Eklundin kauppana tunnettu rakennus valmistui Katriinantien ja Riipiläntien risteykseen vuonna 1932 vastapäätä VPK:n letkuvarastoa. Kuva Leppänen & Holopainen 1956. VKM.

hirsitalon. Mäenrinteessä sijaitseva VPK:n talo on edelleen yksi alueen merkkirakennuksista.[77]
Alueen kaupalliset palvelut kehittyivät vähitellen 1900-luvun alusta lähtien: ensimmäiset myymälät olivat ns. ”nurkkakauppoja” maatilan piharakennuksessa. Pysyvämmän ratkaisun tarjosi Fridtjof Eklundin rakennuttama myymälärakennus, joka rakennettiin Katriinantien ja Riipiläntien risteykseen vuonna 1932, vapaapalokkunnan letkuvarastoa vastapäätä. Rakennus oli myymäläkäytössä aina 1990-luvun alkuun asti.

77 Eskola 2008, 39-40; 46; Seutulan VPK, sa.

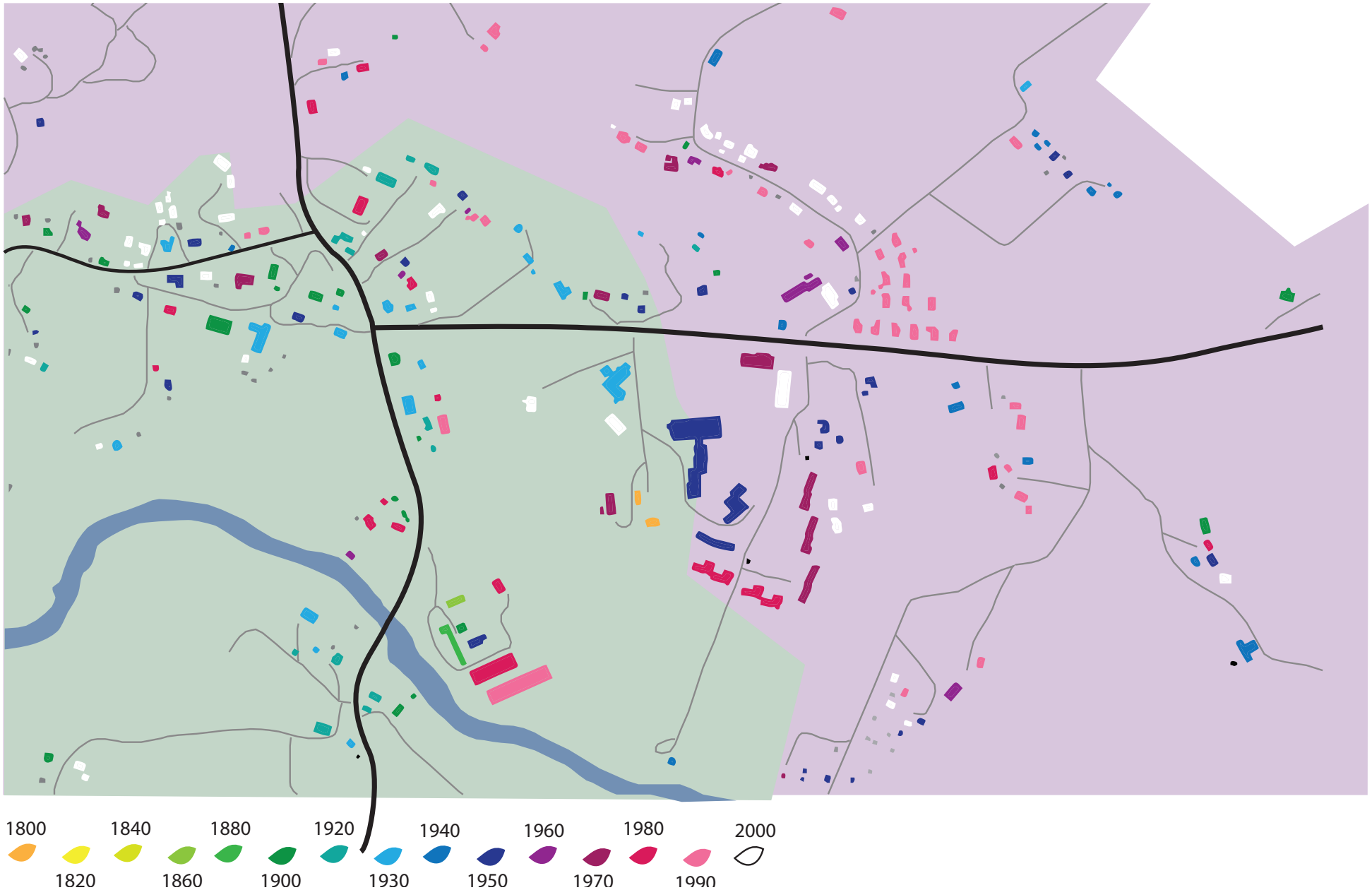
1800
1820
1840
1860
1880
1900
1920
1930
1940
1950
1960
1970
1980
1990
2000

4. NYKYTILAN KUVAUS

4.1. ALUEEN RAKENNUSKANTA

Katrinebergin alueen rakennuskanta on hyvin eri ikäistä. Vanhinta kerrostumaa edustaa Katrinebergin kartano aittarakennuksineen. Kartano on rakennettu 1700- ja 1800-luvun taitteessa, aittarakennus 1830-luvulla. Erityisesti Seutulan kyläkeskuksessa, tarkastelualueen itäpuolella, on säilynyt useita vanhoja maatila- ja asuinrakennuksia 1800-luvun loppupuolelta, 1900-luvun taitteesta ja 1900-luvun alkupuolelta. Nämä rakennukset ovat ryhmittyneet osaksi vanhoja pihapiirejä tai alueen pääteiden varrelle.

Seutulan VPK:n rakennus 1920-luvulta on esimerkki alueelle tärkeästä kokoontumisrakennuksesta. Katriinan sairaala laajennusosineen sekä Tammirinteen vastaanottokoti edustavat uudempaa, modernia 1950-1970-lukujen hyvinvointiarkkitehtuuria. Samoin 1970-luvun Seutulan koulu ja päiväkoti kertovat kunnallisten palveluiden ulottumisesta Seutulan kylään asti. Sairaalan henkilökunnalle rakennettiin asuntoja sairaalan läheisyyteen useassa vaiheessa 1950- 1990-luvulla ja ne muodostavat oman, modernin kerroksensa tarkastelualueen rakennuskantaan. 2000-luvulla alueelle on rakennettu yksittäisiä, vanhaa yhdyskuntarakennetta täydentäviä rakennuksia.

Rakennuskorteilla on pyritty kattamaan tarkastelualueen rakennuskanta keskittyen alueen ytimeen kartanon ja sairaalan ympäristössä. Osa asuinrakennuksista on käsitelty rakennusryhminä. Sen sijaan yksittäisiä pientaloja ei ole esitetty rakennuskorteissa, poislukien Eklundin kauppa, joka rakennettiin alun pitäen liike- ja asuinrakennukseksi. Tavanomaisemmat rakennukset on esitetty yksinkertaisemman kortin avulla ja alueen keskeiset rakennukset laajemman tietosisällön kanssa.

Kulttuuriympäristöselvityksen yhteydessä suoritetun inventoinnin pohjalta on voitu tehdä vain yleisluontoisia täydennyksiä kaupunginmuseon rakennustietoihin. Niinpä tätä rakennuskorttien sarjaa tulee pitää enemmänkin selvitystä täydentävänä osiona, jonka avulla kaikki Katrinebergiä koskeva kulttuuriympäristötieto on saatu kerättyä yksien kansien väliin.

Rakennuskorttien tiedot pohjautuvat Vantaan kaupunginmuseon rakennustietokanta Kirstin tietoihin, inventoinnissa tehtyihin havaintoihin sekä mahdollisuuksien mukaan, lähdekirjallisuuteen.

Juhlatilaisuus Katrinebergin kartanolla 1930-luvulla. VKM.

Kartano kuvattuna vuonna 1944. VKM.

Katrinebergin kartanon päärakennus

Rakennus 1

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
n. 1800	ei tiedossa	92-33-1-3	101949463B

Osoite	Suojelu
Katriinankuja 5	Suojeltu asemakaavassa

Käyttöhistoria	Kaupunginmuseon inventointi
1800–1949 Asuinkartano 1949–1955 Maatilan käytössä, tilanhoitajan asunto 1955–1964 Lastenkoti (ei vuositietoja) Sairaalan henkilökunnan asuntola n. 2000–2008 Vanhusten palvelukeskus 2016 - Asukastila	

Arkkitehtuurin kuvaus

Kartano on kaksikerroksinen hirsirakennus, jonka ylempi kerros on pohjakerrosta korkeampi. Ensimmäisen kerroksen ikkunat ovat neli- ja ylemmän kuusiruutuiset. Rakennuksen nykyinen ulkoasu edustaa empiretyyliä, siinä on nelilapekatto ja kerroslistoin rytmitetyt julkisivut on maalattu keltaisiksi. Ulkonurkissa on valkoisiksi maalatut pilasteriaiheet. Kattofriiseihin on sijoitettu lunetti-ikkunoita. Keskiakselille sijoitettua pääsisäänkäyntiä korostaa pilareiden kannattama kattoaltaani.

Säilyneisyys

Rakennuksen ulkohahmo on säilynyt pääosin alkuperäisenä. Pääsisäänkäynnin pilareita ja kattoaltaanin kaidedetaljeja on muutettu 1950-luvun muutostöissä. Rakennuksen sisätilojen huonejaot ja materiaalimaailma ovat pitkälti peräisin 1950-luvun muutostöistä; yksi 1800-luvun kakluuni on säilynyt. Ullakolla on säilynyt vanhoja peiliovia, ikkunoita ja purettujen kakluunien osia (Heporauta 1991).

Keskeiset muutosvaiheet

Rakennuksen alkuperäinen ulkoasu mahdollisesti kustavinainen ja muutettu 1800-luvun alussa empireasuun. Varhaisemmista muutosvaiheista ei tarkkoja tietoja.
1950–1951 Peruskorjaus, keskuslämmityksen asentaminen, kattotiilten vaihto, kattoaltaanin uusiminen
1979 Katon uusiminen ja julkisivujen maalaus
1995 ikkunoiden kunnostus, julkisivun maalaus
2022 Terassipuutarhan kunnostus

Asema maisemassa

Kartano sijaitsee vanhan sisääntuloakselin päätepisteenä pohjoisesta Katriinantieltä saavuttaessa. Kesäaikaan jalopuiden lehvästöt peittävät rakennuksen Vantaanjoen viljelymaisemassa, mutta lehdettömään aikaan kartano erottuu selvästi viljelymaiseman laidalla alueen merkkirakennuksena.

Kirjallisuus

Heporauta & Saresto 1991. Rakennushistoriallinen katsaus.
Vuorikoski 2009. Katrinebergin juuret ulottuvat keskiaikaiseen rälssiin. Helsingin pitäjä 2010.
Hako & Vuorikoski 2018. Kartanoelämää Vantaalla

Muuta

Kartanon puutarhan kupeessa toimii kesäisin 4H-kerhon kotieläinpiha
Heporaudan inventoinnissa mainitsemat vanhat ovet ja kakluunin osat ovat edelleen varastoituna kartanon ullakolla.

Kartanon aitta kuvattuna vuonna 1936. Kolmen rakennuksen rajaama piha-alue oli aidoin rajattu. MV.

Aitta kesällä 2022.

Katrinebergin kartanon aitta

Rakennus 2

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1836 (merkintä rakennuksessa)	ei tiedossa	92-33-1-3	101949465D

Osoite	Suojelu
Katriinankuja 5	Suojeltu asemakaavassa

Käyttöhistoria	Kaupunginmuseon inventointi
Aitta- ja varastotila Autotalli Partiolippukunnan kokoontumistila sekä varasto	Rakennus on harvinainen, 1700-1800-luvun taitteen rakennus Vantaalla. Se on edustava esimerkki kartanorakentamisesta ja siinä on tyylin ja materiaalien osalta suuri alkuperäisarvo. Rakennuksella on suuri rakennustaiteellinen arvo; se edustaa kustavilaisia arkkitehtuuri-ihanteita.

Arkkitehtuurin kuvaus	Säilyneisyys	Keskeiset muutosvaiheet
Rakennus on hirsirakenteinen ja punamullattu. Siinä on korkea kivijalka. Sen katon (nyt pellitetty) muoto viittaa 1700-luvulle, jolloin mansardikattoiset sivurakennukset olivat kartanoille tyypillisiä. Rakennuksen eteläpäädyssä on 12-ruutuiset ikkunat. Pihan puoleiset ikkunat ovat pääasiassa valeikkunoita. Rakennusajankohtaan nähden vanhentunut kattomuoto voi kantaa muistumaa aiemmasta piharakennuksesta tai mahdollisesti kartanon aiemmasta arkkitehtuurista.	Rakennuksen alkuperä on osin hämärän peitossa, joten sen säilyneisyyden määrittäminen on vaikeaa. Myöhemmät korjaustoimenpiteet on kuitenkin pääsääntöisesti sovitettu rakennuksen luonteeseen. Rakennuksen kattomateriaali lienee vaihdettu, alkuperäinen materiaali oli mahdollisesti tiili.	Ei tiedossa. Partiolaiset ovat kunnostaneet itselleen kokoontumistilat rakennuksen eteläpäätyyn 1990-luvulla.

Asema maisemassa	Kirjallisuus	Muuta
Rakennuksella on keskeinen asema Katrinebergin kartanon eduspihan rakennusryhmää, jonka sommitelma on alun perin ollut symmetrinen. Rakennus sijaitsee loivassa rinteessä, eikä se erotu puuston vuoksi kauemmas suurmaisemaan.	Heporauta & Saresto 1991. Rakennushistoriallinen katsaus. Jutikkala & Nikander 1939, Suomen kartanot ja suurtilat I. Helsinki, sivut 420-421 Vuorikoski 2009. Katrinebergin juuret ulottuvat keskiaikaiseen rälssiin. Helsingin pitäjä 2010.	Valeikkunat viittaavat siihen, että varastona toimineen rakennuksen on haluttu antavan symmetrisen vaikutelman yhdessä vastapäisen, 1940-luvulla palaneen rakennuksen kanssa.

Tulipalossa tuhoutuneesta pehtoorin talosta on mahdollista muodostaa kuva 1930-luvulta peräisin olevista valokuvista. Rakennus oli tällöin asuinkäytössä. VKM.

Katrinebergin kartanon pehtoorintalo (Tuhoutunut tulipalossa)

Rakennus 3

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
Ei tiedossa	Ei tiedossa	92-33-1-3	ei ole

Osoite	Suojelu
Katriinankuja 5	Ei suojeltu

Käyttöhistoria	Kaupunginmuseon inventointi
Alkuperäinen käyttötarkoitus ei tiedossa, valokuvista päätellen mahdollisesti - ainakin osin - asuinrakennus. Rakennus oli asuinkäytössä ainakin 1930-1940-luvuilla ennen kuin se paloi vuonna 1946 tai 1947.	

Arkkitehtuurin kuvaus	Säilyneisyys	Keskeiset muutosvaiheet
Valokuvista päätellen kyseessä on ollut vastapäistä aittaa muistuttava rakennus, johon on mahdollisesti myöhemmin tehty muutoksia tai laajennuksia, ainakin tunnistekuvassa näkyvä poikkipääty, joka toimi sisäänkäynnin suojana.	-	Ei tiedossa. Rakennukseen oli lisätty poikkipääty, joka toimi kuistina.

Asema maisemassa	Kirjallisuus	Muuta
Rakennus oli osa Katrinebergin kartanon eduspihan symmetristä rakennussommitelmaa, ja sijaitsi kartanon koillispuolella, toista aittaa vastapäätä. Rakennuksen palaminen hävitti myös pihasommitelman. Rakennuspaikan takana on pieni metsikkö, rakennuspaikka ei muutoin ollut erityisen näkyvä.		

Ylinnä: navetta 1940-luvulla. Vasemmalla: navetta pohjoisesta kuvattuna 1930-luvulla. Vieressä erottuu kartanon puukujanne. VKM.

Katrinebergin kartanon navetta

Rakennus 4

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1932	Urho Åberg	92-33-1-1	1019494564

Osoite	Suojelu
Katriinankuja 1	Suojeltu asemakaavassa

Käyttöhistoria	Kaupunginmuseon inventointi
Navetta, sikala ja talli Nyt: varastona	Rakennus on edustava esimerkki aikansa maatilan talousrakennuksesta ja sillä on suuri rakennustaiteellinen arvo. Rakennus on hyvin säilynyt ja sillä on historiallista todistusvoimaisuutta. Rakennus on osa toiminnallista rakennusryhmää.

Arkkitehtuurin kuvaus	Säilyneisyys	Keskeiset muutosvaiheet
Rakennus on kookas, säterikattoinen tiilirakennus, joka edustaa ajalle ominaista uusmaalaista mahtinavetta-tyyppiä. Sen suunnittelija Urho Åberg suunnitteli myös Backaksen kartanon navetan. Rakennusten siipien korkeat päätyjulkisivut tekevät rakennuksesta monesta suunnasta tunnistettavan.	Rakennus on ulkohahmoltaan ja julkisivuiltaan hyvin säilynyt.	Paikalla sijaitsi aiemmin vuonna 1894 valmistunut navettarakennus, joka oli osin kiveä, osin hirsirakenteinen. Vanhan navetan kivijalka hyödynnettiin uuden navetan rakentamisessa 1930-luvulla.

Asema maisemassa	Kirjallisuus	Muuta
Rakennus sijaitsee Katrinebergin kartanon ja sairaalan muodostaman puustoisen saarekkeen reunalla siten, että navetta erottuu maisemassa melko kauas Riipiläntielle asti. Katriinantietä lähestyttäessä sillä on paikallisen merkkirakennuksen asema.	Eeva Byman & Arne Heporauta (toim.) Rakennuskulttuuri Vantaalla – inventointi 1981. Kuntasuunnitteluviraston julkaisu C 24:1981, 98; Jonasson, Kivialho, Kivialho (toim.), Suomen maatilat I, Uudenmaan lääni. Porvoo 1931, sivu 230. Arne Heporauta, Katrinebergin kartano. Rakennushistoriallinen katsaus 1991.	

GERIATRINEN VASTAANOTTO
GERIATRISK MOTTAGNING

Katriinan sairaalan A-osa

Rakennus 5

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1979	Arkkitehti Into Pyykkö	92-33-1-3	101968073N

Osoite	Suojelu
Katriinankuja 4	Rakennusta ei ole suojeltu

Käyttöhistoria	Kaupunginmuseon inventointi
Sairaalakäytössä	Paikallisesti arvokas rakennus

Arkkitehtuurin kuvaus	Säilyneisyys	Keskeiset muutosvaiheet
Rakennus on tyypillinen esimerkki 1970-luvun sairaala-arkkitehtuurista. Huomioiden ajanjaksolla rakennetut suuret aluesairaalat, Katriinan sairaalan laajennus edustaa melko pienikokoista sairaala-arkkitehtuuria. Laatikkomaista, kolmikerroksista rakennusta on rytmitetty porrashuoneista luoduilla massoilla sekä parvekevyöhykkeillä rakennuksen päädyissä. Ikkunat rakennuksen pitkillä sivuilla ovat nauhamaisesti järjestetyt.	Rakennus on ulkohahmoltaan erittäin hyvin säilynyt. Myös rakennuksen sisätilojen hahmot ovat hyvin säilyneet.	Ei tiedossa.

Asema maisemassa	Kirjallisuus	Muuta
Rakennus sijaitsee hyvin näkyvällä paikalla ja sen pääjulkisivu aukeaa pohjoiseen Katriinantien suuntaan. Rakennus on puistomaisella sairaala-alueella paikan keskusrakennus.	Eskola, Amanda, 2002. Vantaan moderni rakennuskulttuuri 1930-1979.	

Katriinan sairaalan B-osa

Rakennus 6

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1959	Elsi Laisaari	92-33-1-3	1019494608

Osoite	Suojelu
Katriinankuja 4	Ei suojeltu

Käyttöhistoria	Kaupunginmuseon inventointi
Kunnalliskoti Sairasosastorakennus	Rakennus on ainoa 1950-luvun sairaalarakennus Vantaalla. Arkitehtuuriltaan sairaalarakennus on harkittu ja sopusuhtainen, edustaen hyvin 50-luvun tunnusomaisia pirrteitä parempaan arkiympäristöön. Rakennuksella on rakennustaiteellista arvoa.

Arkkitehtuurin kuvaus	Säilyneisyys	Keskeiset muutosvaiheet
Pitkänomainen kolmikerroksinen rakennus on nivelletty keskeltä. Rakennuksen pitkillä sivuilla on pitkänomaisia siivous- ja makuuparvekkeita. Rakennuksessa on loiva aumakatto. Muuratut julkisivut on rapattu vaaleiksi.	Rakennus on ulkohahmoltaan hyvin säilynyt. Rakennuksen sisätiloissa on tehty käytön vaatimia muutoksia. Ikkunat on osittain vaihdettu.	Kellarikerrokseen sijoitettiin yksityinen päiväkoti vuonna 1983. Laajennusosa toteutettiin sairaalan pohjoispuolelle vuonna 1979. Rakennus on peruskorjattu vuonna 2017.

Asema maisemassa	Kirjallisuus	Muuta
Rakennus sijaitsee keskeisellä paikalla lähes Katrinebergin mäen korkeimmalla kohdalla. Katriinantieltä lähestyttäessä rakennus jää laajennusosan taakse, mutta sairaala-alueella rakennuksella on hallitseva asema lähimaisemassa.	Eskola, Amanda, 2002. Vantaan moderni rakennuskulttuuri 1930-1979. Katriinan sairaala rakennushistoriaselvitys 2014.	

Katriinan sairaalan huoltorakennus

Rakennus 7

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1959	arkkitehti Elsi Laisaari	92-33-1-3	1019494619

Osoite	Suojelu
Knaapinkuja 5	Rakennusta ei ole suojeltu

Rakennuksen kuvaus	Maisemallinen asema
Rakennus on rinteeseen sijoitettu, pääosin kolmikerroksinen rakennus, jossa on sen historian aikana ollut useita toimintoja. Rakennuksen ulkohahmo on säilynyt alkuperäisenä.	Rakennus on osa sairaalan samaan aikaan rakennettua rakennusryhmää, joka muodostaa alueen sydämeen vaalean sävyisen rapatun sydämen. Rakennus on sijoitettu Katrinebergin etelärinteeseen, sijainti ei ole kaupunkikuvallisesti keskeinen.

Katriinan sairaalan henkilökunnan asuinrakennus

Rakennus 8

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1959	arkkitehti Elsi Laisaari	92-33-1-3	101949462A

Osoite	Suojelu
Knaapinkuja 5	Rakennusta ei ole suojeltu

Rakennuksen kuvaus	Maisemallinen asema
Rakennus on Katrinebergin mäen etelärinteeseen korkeuskäyrän mukaisesti sijoitettu kolmikerroksinen rapattu, 1950-luvulle erittäin tyypillinen asuinkerrostalo. Rakennuksen ulkohahmo on säilynyt alkuperäisenä.	Rakennus on osa sairaalan samaan aikaan rakennettua rakennusryhmää, joka muodostaa alueen sydämeen vaalean sävyisen rapatun sydämen. Rakennus ei sijaitse maisemallisesti erityisen keskeisellä paikalla.

Tammirinteen vastaanottokoti

Rakennus 9

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1962	arkkitehti Olli Kivi	92-33-9-1	101968098F

Osoite	Suojelu
Tammirinteentie 2	Suojeltu asemakaavassa

Käyttöhistoria	Kaupunginmuseon inventointi
Lastenkoti Tammirinteen vastaanottokoti	Paikallisesti arvokas rakennus.

Arkkitehtuurin kuvaus	Säilyneisyys	Keskeiset muutosvaiheet
Vastaanottokoti koostuu kahdesta osasta: rinteen myötäisesti sijoitetusta vanhasta pitkänomaisesta rakennuksesta sekä rinteen vastaisesti sijoitetusta laajennusosasta. Molemmat rakennusosat ovat julkisivuiltaan muurattua punatiiltä ja edustavat aikansa huolellista hyvinvointiarkkitehtuurin suunnittelua.	Rakennusten ulkohahmo on hyvin säilynyt.	Laajennusosa valmistui vuonna 2009.

Asema maisemassa	Kirjallisuus	Muuta
Rakennus sijaitsee Katriinantielle avautuvassa rinteessä kaupunkikuvallisesti keskeisellä paikalla. Rakennuksen edessä, etelärinteessä avautuu vastaanottokodin vehreä piha-alue.	Eskola, Amanda, 2002. Vantaan moderni rakennuskulttuuri 1930-1979. Vuorikoski, Pia. Katrinebergin tilan juuret ulottuvat keskiaikaiseen rälssiin. Helsingin Pltäjän vuosikirja 2010.	

Seutulan alakoulu

Rakennus 10

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1969	Kalevi Tanskanen, Vantaan kaupungin teknisen toimialan talonsuunnitteluosasto	92-33-1-2	1019494575

Osoite	Suojelu
Katriinantie 60	rakennusta ei ole suojeltu

Käyttöhistoria	Kaupunginmuseon inventointi
Suunniteltu koulurakennukseksi, opetuskäytössä	Rakennuksen kulttuurihistorialliset arvot ovat vaatimattomat.

Arkkitehtuurin kuvaus	Säilyneisyys	Keskeiset muutosvaiheet
Koulurakennus edustaa hyvin vähäeleistä aikansa betonielementtiarkkitehtuuria. Säilyneessä rakennuksessa on tasakatto ja nauhamaisesti sommitellut ikkunat.	Alun perin kahdesta siivestä rakentuneesta koulukokonaisuudesta on jäljellä enää toinen siipi. Se on ulkohahmoltaan hyvin säilynyt.	Koulurakennuksen toinen siipi on purettu noin vuonna 2005. Sen paikalle on rakennettu paviljonkirakennus, joka on valmistunut vuonna 2006.

Asema maisemassa	Kirjallisuus	Muuta
Rakennus on kaupunkikuvallisesti merkittävällä paikalla Katriinantien varressa ja vanhempi siipirakennus rajaa Katriinantien katutilaa. Rakennuksella ei ole kohottavaa vaikutusta ympäröidään maisemaan.	Vantaan kouluinventointi. 14.8.2016-28.2.2017. Vantaan kaupunkisuunnittelu. Elina Riksman Eskola, Amanda, 2002. Vantaan moderni rakennuskulttuuri 1930-1979.	

Seutulan päiväkoti

Rakennus 11

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1971	Ei tiedossa	92-33-1-3	101949464C

Osoite	Suojelu
Katriinankuja 3	Ei suojeltu

Käyttöhistoria	Kaupunginmuseon inventointi
1971-1979 Lääkärien asuintalo 1979- Lasten päiväkoti	Rakennuksen kulttuurihistorialliset arvot ovat vaatimattomat

Arkkitehtuurin kuvaus	Säilyneisyys	Keskeiset muutosvaiheet
Rakennus on matala, rinteeseen sovitettu rivitalo, joka on muutettu päiväkotikäyttöön melko pian valmistumisensa jälkeen. Se on betonielementeistä rakennettu, melko eleetön tasakattoinen rakennus.	Rakennus vaikuttaa säilyneen ulkohahmoltaan alkuperäisessä asussa.	Rakennus suunniteltiin lääkärien rivitaloksi. Rakennus muutettiin päiväkotikäyttöön vuonna 1979.

Asema maisemassa	Kirjallisuus	Muuta
Rakennus sijaitsee kartanonmäen länsirinteessä. Sijainti maisemassa on herkkä, mutta kasvillisuus peittää matalan rakennuksen pääosin suurmaisemassa.		

As. Oy. Vantaan Knaapinkuja 6

Rakennusryhmä 12

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1980	Ark. tsto. Björstam-Heino-Kostiainen	92-33-1-7	useita

Osoite	Suojelu
Knaapinkuja 6	Rakennuksia ei ole suojeltu

Rakennuksen kuvaus	Maisemallinen asema
Yhtiö muodostuu kolmesta kaksikerroksisesta betonirakenteisesta rivitalosta, joiden julkisivu on pesubetonielementeistä. Rakennusten hahmo on laatikkomainen.	Rakennukset sijaitsevat peltomaiseman reunalla. Tonttien ja suurmaiseman rajaan on myöhemmin istutettu joitakin puita. Maisemallinen asema vaatii huomiota tontin kehittämisessä.

As. Oy. Vantaan Katriinanrinne

Rakennusryhmä 13

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1991	Ark. tsto. Björstam-Heino-Kostiainen	92-33-1-10	useita

Osoite	Suojelu
Knaapinkuja 10	Rakennuksia ei ole suojeltu

Rakennuksen kuvaus	Maisemallinen asema
Rakennukset ovat rakennusajankohdalle tavanomaisia pienkerrostaloja. Niiden julkisivupinta on vaaleaa tiiltä, mikä huomioi 1950-luvun sairaalarakennusten värimaailman.	Rakennukset sijaitsevat peltomaiseman laidassa ja rajaa on myöhemmin pehmennetty puu- ja pensasistutuksin.

Seutulan vapaapalokunnan talo

Rakennus 15

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1925	ei tiedossa	92-418-7-9	1004906606

Osoite	Suojelu
Katriinantie 71	Rakennusta ei ole suojeltu

Käyttöhistoria	Kaupunginmuseon inventointi
Kokoontumisrakennus, seurantalo	Rakennuksella on harvinaisuusarvoa (VPK:n talo Vantaalla); rakennus on edustava esimerkki 1900-luvun alun yhdistysrakentamisesta; rakennuksella on rakennustaiteellista arvoa.

Arkkitehtuurin kuvaus	Säilyneisyys	Keskeiset muutosvaiheet
Rakennus on rinteessä sijaitseva, mansardikattoinen kookas kokoontumisrakennus, jossa on suuri yhtenäinen salitila kokoontumisia, tansseja ja muita tilaisuuksia varten. Rakennuksen eteläpäässä on tunnistettava lasiveranta.	Rakennus, tai sen hirret, on siirretty 1920-luvulla Helsingistä. Ilmeisesti kyseessä on ollut enemmän rakennusaineiden hyödyntäminen kuin rakennuksen siirtäminen sellaisenaan. Rakennus ja sen interiööri vaikuttaa hyvin säilyneeltä. Ikkunat ovat alkuperäiset.	Ei tiedossa.

Asema maisemassa	Kirjallisuus	Muuta
Rakennus sijaitsee kaupunkikuvallisesti merkittävällä paikalla Katriinantien varressa ylärinteessä.	Eskola, VAARI 2018: Tero Tuomisto, Punaisen kukon taltuttajat. Vapaapalokuntien alkuvaiheet Helsingin maalaiskunnassa. Helsingn pitäjä 2008, sivut 186-209; http://seurantalot.fi.	

Eklundin kauppa

Rakennus 16

Rakennusvuosi	Suunnittelija	Kiinteistötunnus	VTJ-PRT
1932	Ei tiedossa	92-418-6-25	100481256U

Osoite	Suojelu
Riipiläntie 71	Rakennusta ei ole suojeltu

Rakennuksen kuvaus	Maisemallinen asema
Kivirakenteisessa kaksikerroksisessa rakennuksessa on joonialaisten pylväiden kannattelema sisäänkäyntikuisti, jonka yllä on balustradikaiteella varustettu parveke. Rakennuksen pohjakerros toimi liiketilana yläkerran palvellessa asuntona. Nyt rakennus on asuinkäytössä.	Rakennus sijaitsee keskeisellä paikalla, Katriinantien ja Riipiläntien risteyksessä, joka aiemmin toimi Seutulan kylän keskusaukiona. Rakennus näkyy esteettä risteysalueelle ja pääjulkisivu avautuu kadun suuntaan.

Riipiläntien ja Katriinantien risteys on myös maisemallisesti merkittävä elementti.

Alla: Riipiläntien ja Katriinantien risteys oli aikanaan aukiomainen paikka. Risteyksessä sijaitsi kyläkaupan ohella 1900-luvun alkupuolen myös VPK:n letkuvarasto (puinen tornimainen rakennus kuvassa vasemmalla). Leppänen & Holopainen 1956. VKM.

4.2. KYLÄKUVA

Katrinebergin alueen kyläkuva koostuu pääasiassa vanhasta, pienimittakaavaisesta pientalorakentamisesta, joka sijoittuu metsän reunaan ja vanhojen tielinjausten varsille, usein korkeuskäyrien mukaisesti.

Tarkastelualueen läpi kulkeva Katriinantie on vanha tielinjaus, joka alun perin yhdisti Seutulan Helsingin pitäjän Kirkonkylään. Vanhalla kylätiellä on nykyisin myös raskasta liikennettä. Katutilassa ei heijastu se, että Katrineberg on alueen keskus, jossa on palveluita ja kokoontumispaikkoja. Nykyisin sairaalan ympäristöön levittäytyvät pysäköintialueet ja pysäköinti on levinnyt orgaanisesti teiden varsille. Sairaalan ja kartanon ympäristö on tilallisesti jäsentymätön, joskin monin paikoin myös puistomainen ja kaunis.

Katriinantien ja Riipiläntien risteys on mäen päälle sijoittunut kylän vanha kokoontumispaikka, jolla kylän kauppa pitkään sijaitsi. Risteys hahmottuu melko pitkältä Riipiläntietä lähestyttäessä.

Katunäkymä pitkin Katriinantietä on melko suljettu sitä pohjoisen puolella reunustavan puuston vuoksi.

Laaja peltoaukea

Puustoinen alue (katkaisee näkymän)

Keskeiset näkymälinjat

4.3. MAISEMARAKENNE

Suurmaisematilat Seutulan ja erityisesti tarkastelualueen ympäristössä voi jakaa kolmeen kokonaisuuteen: Riipiläntien länsipuolella avautuva Vantaanjokilaakso, Riipiläntien itäpuolella avautuva viljelymaisema, joka ulottuu myös hieman Katriinantien pohjoispuolelle sekä kolmantena Lampurintien itäpuolella, Katriinantien etelä- ja pohjoispuolelle ulottuva hyvin laaja yhtenäinen maisematila. Myös tarkastelualueen pohjoispuolella aukeaa suuri yhtenäinen viljelymaisema Riipiläntien varrella.

Maisematilan rajoja muodostavat Vantaanjoki, sillä sen rannoilla on takavuosikymmeniä enemmän kasvillisuutta ja puita; Riipiläntie, jonka varrella on puustoa ja rakentamista, minkä lisäksi itse tie on nostettu penkalle; Katrinebergin metsäinen mäki, jolle rakentaminen on keskittynyt; Getbacka ja sen eteläpuolelle rakennetun kesämaja-alueen puusto ja viimeisenä Getbackan pohjois- ja lounaispuolella sijaitseva peltoalue, joka on päässyt kesannolle ja pensoittumaan. Näin ollen suurten avoimien maisematilojen keskelle muodostuu katkos suurmaisemaan.

Keskeisinä näkyminä tarkastelualueelta ulospäin voidaan pitää erityisesti näkymää Katrinebergin kartanon terassoidusta puutarhasta etelään jokilaaksoon, näkymää Lampurintien linjasta kohti itää ja Isoniittua sekä Aurinkomäeltä koilliseen. Riipiläntieltä ja Katriinantieltä maisemat avautuvat pisteittäin, kun rakentamista ei ole tien läheisyydessä.

Näkymää Katrinebergin kartanosta etelään rytmittävät puutarhan vanhat jalopuut.

Jokimaisema on ollut sata vuotta sitten nykyistä avoimempi, kun pelloilla ei ollut suojavyöhykkeitä. Kuva 1930-luvulta. VKM.

Riiipiläntieltä itään aukeaa viljelymaisema Katrinebergin suuntaan.

Riiipiläntieltä länteen aukeaa laaja viljelymaisema Vantaanjokilaaksoon.

Tarkastelualueen itäpuolella aukeavat lähes Pohjanmaan lakeuksien veroiset laajat viljelymaisemat.

Katriinantien pohjoispuolella lähellä Riipiläntien risteystä on pieni peltoaukea, jonka reunaa täplittävät asuinrakennukset.

Katriinantieltä etelään aukeaa pitkä näkymä jokilaaksoon.

Lampurintieltä länteen näkymän katkaisevat pensaikoituineet pellot ja kesämajojen puustoinen alue.

Lampurintieltä luoteeseen yli Katriinantien aukeaa kapeahko näkymäkäytävä.

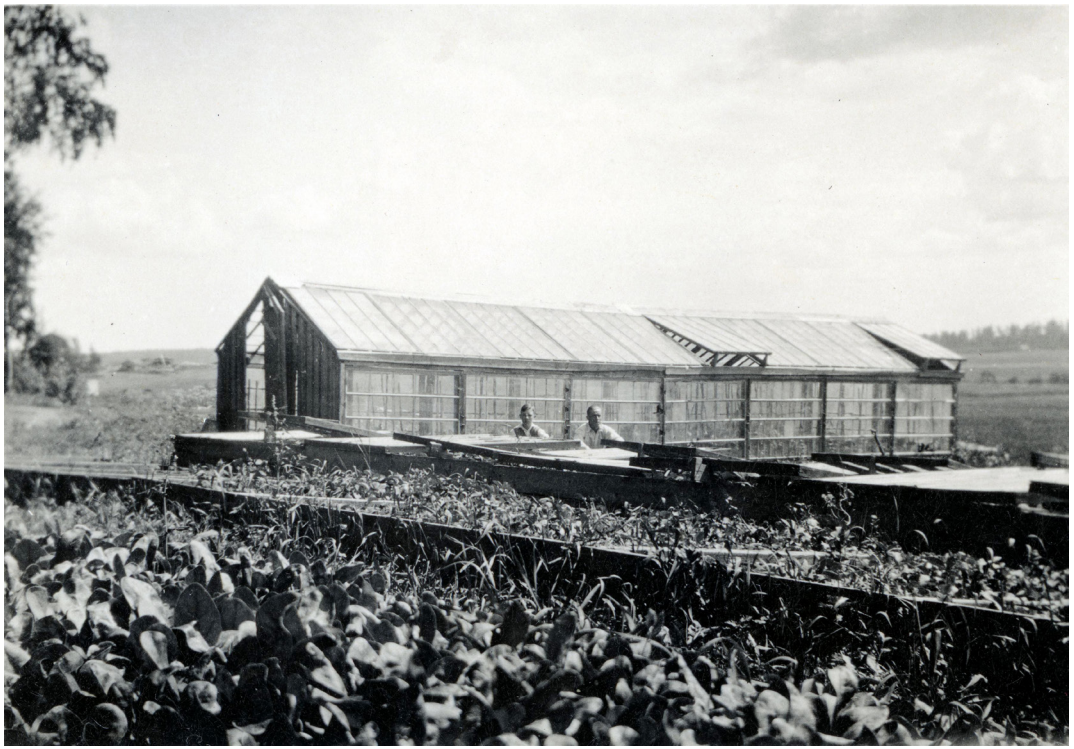

Näkymiä Vantaanjoen viljelymaisemaan 1930-luvulla. VKM.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Seutulan kylä on harvinaislaatuinen ympäristö Vantaalla ja pääkaupunkiseudullakin. Sen keskiajalta periytyvä kylärakenne on edelleen luettavissa ja kylän kupeesta avautuvat Vantaanjokilaakson avarat viljelymaisemat ovat säilyneet hämmästyttävän hyvin vailla merkittäviä muutoksia tai merkkejä nykyajasta. Yhtenäisen maisematilan rikkoo Katrinebergin kohdalla joen rantaan asti ulottuva, pääosin 1950-luvulta peräisin oleva kesämaja-alue, mutta paikalta lähes joka ilmansuuntaan aukeavat avoimien viljelymaisemien näkymät. Vantaalaisten viljelymaisemien joukossa Seutulan ja Katrinebergin alue onkin yksi parhaiten säilyneistä.

Seutula on historian katsannossa ollut monilla tavoin melko tyypillinen Helsingin pitäjän kylä, joka ei kuitenkaan hieman syrjäisestä sijainnistaan johtuen ole joutunut kärsimään sotien tai kulkutautien vaikutuksista ensimmäisenä tai niiden vakavimmassa laajuudessa. Useat suomalaiset kylät hajoittanut isojako 1700-luvulla vaikutti Seutulan kylän rakenteeseen vain melko maltillisella tavalla.

Kylä on koostunut omistusmuodoltaan vaihtelevista taloista: se käsittää vanhoja perintötiloja, vanhaa rälssiä, ratsutilaksi kohonneen perintötilan sekä reduktiossa kruunulle peruutetun perintötalon, joka jatkoi elämäänsä sotilasvirkatalona. Maatilojen ympäristöä ovat täydentäneet kantatiloista erotetut torpat. Koska kylän rakenne ei ole sanottavasti muuttunut, myös vanhat keskeiset tielinjat, Katriinantie kirkonkylän suuntaan sekä Riipiläntie kylästä pohjoiseen, ovat pysyneet lähes muuttumattomina ainakin 1700-luvulta alkaen.

Se, että voimme havaita historian jäljet Seutulan ja Katrinebergin ympäristössä tänäänkin niin voimakkaasti, johtuu siitä, että maankäytön paine on alueella ollut muuta Vantaata ja pääkaupunkiseutua maltillisempi. Katrinebergin alueen suurin muutos, jopa käänne, oli kartanon päätyminen Helsingin maalaiskunnan haltuun 1940-luvun lopussa, mitä seurasi Katriinan sairaalan ja muiden alueen kunnallisten palvelurakennusten rakentaminen. Nämä rakennukset muodostavatkin Katrinebergiin modernin, hyvinvointivaltion arkkitehtuuria edustavan kerroksensa, joka erottuu Seutulan vanhasta rakentamisesta selkeästi. Kuitenkin nämäkin muutokset ovat pääosin sopeutuneet vanhaan kylärakenteeseen ja rakentaminen on asettunut lähelle jokilaakson reunaharjannetta, jonne rakentaminen on vanhastaan sijoittunut.

Siinä missä Katrinebergin alueen rakennuskannassa on myös vahvoja moderneja kerroksia, Seutulan vanha kylä lännessä edustaa keskimäärin vanhempaa rakennuskantaa ja rakentaminen on keskittynyt Suosaarentien varteen. Tässä mielessä kyläkuva on tarkastelualueen länsipuolella paremmin säilynyt. Katrineberg liittyy kuitenkin Seutulan ja sen vanhojen naapurikylien kartanoiden ja historiallisten rakennusten ketjuun - tätä laajempaa kontekstia voisi tuoda Vantaalla esiin laajemminkin, ja tutkia, millaisia vetovoimatekijöitä alueen ominaispiirteistä voisi nostaa esiin.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)
Samuelin kartat 1699
Senaatin kartat 1870-1917
Muita vanhoja karttoja: Maanmittaushallituksen uudistusarkisto ja
maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto

Museovirasto (MV)
Vanhoja valokuvia
Tietoa muinaisjäännöksistä Kyppi-palvelussa

Uudenmaan liiton karttapalvelu (UKP)
Maakuntakaavan tiedot ja kaavakartta

Vantaan kaupunginmuseo (VKM)
Vanhoja valokuvia
Rakennustietoja Kirsti-tietokannasta

Vantaan karttapalvelu (VKP)
Eriaikaisia ortoilmakuvia
Kiinteistö- ja rakennustietoja
Vanhoja karttoja

Painamattomat lähteet

Nyman, Marie ja Kehvola, Anna-Maija, 2011. Katrinebergin kartano-
puisto. Puutarhataiteellinen ja historiallinen inventointi. Kasvillisuus-
selvitys. Vantaa: Kaupunkisuunnittelu, Ympäristökeskus.

Seutulan VPK, sa. Seutulan vapaapalokunnan verkkosivut ja histo-
riatiedot. Saatavilla verkossa: https://seutulanvpk.fi/
Haettu 27.9.2022.

Suhonen, V.-P. 2005. Vantaan keskiaikaisten kylä-tonttien inventointi
vuonna 2005. Helsinki: Museovirasto/RHO. Saatavilla verkossa:
https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjhanke/read/asp/hae_liite.aspx?id=104505&ttyyppi=pdf&-kansio_id=92 Haettu 5.7.2022

Painetut lähteet

Eskola, Kristina. 2008. Lapsuuteni Seutula. Vantaa: Kellastupa.

Eskola, Kristina. 2021. Juuret Seutulassa. Vantaa: Kellastupa.

För landtmannahem : tidskrift för Finlands svenska landtmannagillen och ungdomsföreningar, 01.09.1910, nro 9, s. 32 https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/915497?page=32 Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot

Gardberg, C. J., Dahl, Kai & Savolainen, Irma. 1989. Suomen karta- noita. Helsinki: Otava.

Hako, Jukka. 1985. Helsingin pitäjässäkin herätään – Seutulan työ- väenyhdistyksen perustamisesta 80 vuotta. Artikkeli teoksessa: Helsingin pitäjä. 1986: Helsinge. 1986. ss. 20-25. Vantaa: Helsingin pitäjän kotiseutuyhdistys.

Hako, Jukka; Hako, Senja ja Lillbroända, Pia. 2005. Kartanomatka Vantaalla. Vantaa: Kellastupa.

Hako, Jukka ja Vuorikoski, Pia. 2018. Kartanoelämää Vantaalla. Vantaa: Kellastupa.

Hanhivaara, Timo. 1988. Seutulan keskiaikaiset kyläjaot. Artikkeli teoksessa: Helsingin pitäjä 1989. Vantaa: Helsingin pitäjän kotiseutuyhdistys ja Vantaan kaupunginmuseo.

Helsingfors Tidningar, 13.07.1861, nro 81, s. 6 https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1113260?page=6
Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot

Heporauta, Aarne. & Saresto, Sari. 1991. Katrinebergin kartano: Rakennushistoriallinen katsaus. Vantaa: Vantaan kaupunginmuseo.

Kepsu, Saulo. 2005. Uuteen maahan: Helsingin ja Vantaan vanha asutus ja nimistö. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kolhonen, Pasi; Puranen, Mia; Saarinen, Lauri; Wahlberg, Matias; arkkitehtitoimisto Livady, 2021. Königstedtin kartano – kulttuuriympäristöselvitys. Helsinki: Senaatti.

Korpinen, Lauri. 1981. Käsikirjoitus Helsingin pitäjän historiaksi 1550–1865 – Osa 1: Vuodet 1550–1721 Helsingin perustamisesta Uudenkaupungin rauhaan. Vantaa: Vantaan kaupungin kulttuurilautakunta.

Kuisma, Markku; Leppänen, Lauri, 1990. Helsingin pitäjän historia 2 – vanhan Helsingin synnystä isoonvihaan 1550–1713. Vantaa: Vantaan kaupunki.

Kuisma, Markku. 1991. Helsingin pitäjän historia: 3, Isostavihasta maalaiskunnan syntyyn 1713-1865. Vantaa: Vantaan kaupunki.

Kuusisto, Elina; Rinkinen, Kristiina ja Vauhkonen, Heli. 2016. Missä on maat mainioimmat – Uudenmaan kulttuuriympäristöt. Helsinki: Uudenmaan liitto.

Leppänen, Lauri. 2009. Katrinebergin maatila 60 vuotta. Artikkeli teoksessa: Helsingin pitäjä 2010. ss. 53-67. Vantaa: Vantaa-Seura -Vandasällskapet.

Muukka, Laura ja Mäkynen, Anne. 2005. Vantaan kulttuurimaisemaselvitys. Vantaa: Vantaan kaupunki, kaupunkisuunnittelu.

Niinistö, Leena. 2009. Katriinankodista Katriinan sairaalaan. Artikkeli teoksessa: Helsingin pitäjä 2010. ss. 68-82. Vantaa: Vantaa-seura - Vandasällskapet.

Salminen, Tapioo. 2013. Vantaan ja Helsingin pitäjän keskiaika. Vantaa: Vantaan kaupunki.

Tiirakari, Leeni ja Kärki, Manu. 2013. Kartanokierros. 3. korjattu ja uudistettu painos. Somerniemi: Amanita.

Uudenmaan liitto; Kuusisto, Elina; Rinkinen, Kristiina; Vauhkonen, Heli. 2022. Missä maat on mainioimmat - Uudenmaan kulttuuriympäristöt. Helsinki: Uudenmaan liitto. Saatavilla verkossa: https://uudenmaanliitto.fi/wp-content/uploads/2022/05/Missa-maat-on-mainiommat.pdf Haettu 5.9.2022.

Vasander, Markku 1999. Sotia ja satovaihteluita – Seutulan kylän asutus- ja elinkeinohistoriaa keskiajan lopulta 1700-luvun alkuun. Artikkeli teoksessa Helsingin pitäjä 1999. Artikkeli teoksessa: Helsingin pitäjä 1999. ss. 6-18. Vantaa: Vantaa-Seura – Vandasällskapet.

Vuorikoski, Pia. 2009. Katrinebergin tilan juuret ulottuvat keskiaikaiseen rälssiin. Artikkeli teoksessa: Helsingin pitäjä 2010. ss. 44-52. Vantaa: Vantaa-Seura - Vandasällskapet.

Västra Nyland, 19.05.1949, nro 98, s. 3 https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2304171?page=3
Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot

Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus, 2021. Uusimaa - Nyland. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet. Nationellt värdefulla landskapsområden. VAMA 2021. Saatavilla verkossa: https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/maisemat/arvokkaat_maisemaalueet Haettu 1.2.2022.

YHTEYSTIEDOT

Kivistön asemakaavatiimi
p. 839 11 (vaihde)
Asematie 7,
01300 Vantaa

Vantaa